

“LORAMENDI“ FR. JOAKIN BEDOÑA-
KOAREN GORAZARREZ EUSKALTZAIN-
DIAK EGINDAKO LITERATURA-
SARIKETAN LENDABIZIKO SARIA
IRABAZI ZUTEN IRU LANAK.

Arrue jaunaren itzaldia Bedoña-n 1959
irailaren 20-an.

Poesia: *Gabriel Aresti*

Itz lauz: *Luis Jauregi*

Teatroa: *Eusebio Erkiaga*

ANTONIO ARRUE JAUNAREN ITZALDIA BEDOÑAN

1959 irailaren 20-an

Jaun-andreak:

Zer dala-ta bildu gera gaur emen onenbesteko gizaseme ta emakume saill au? Auzo ontako seme Loramendi gooratzearren lenengoz, eta, bide batez, euskal-jai atsegin bat igarotzeko asmoz, noski.

Baña, nor zan ala zer zan Loramendi? Jakintsuen bat? Gobernarien bat? Gizon aberats edo indartsuen bat? Ezertxo ere orrelakorik ez noski, jaunak.

Gaur emen goorutzen degun gizona, praille-gai apal bat, olerkari bat, euskaltzale bat baizik etzan.

Ta au da, jaunak, ain zuzen ere, nere ustez beintzat, gure gaurko gauzarik pozkarriena: oraindik ere gure artean euskaltzaletasunak bizi-bizirik irauten duala, ikustea. Ez genduke bestela gooratuko, gaur goorutzen degun eran, euskaltzale benetako bat izatea baño ia beste doairik izan etzuan Loramendi bezalako gizon bat.

Egia esan, olerkari bezala ere, poeta bezala ere, gizon nabarmen bat izandu zan Loramendi. Naiz ta zorigaitzoz gazterik ill bazan ere. Ain gazterik, gañera.

Ogei ta bost urte besterik etzituala, udaberriko egun batez iges egin zigun betiko, egundaño udaberria amaitzen ez dan atsedentokira.

Esan genezake, egiaz, berari buruz bereziki idatziak diruditela Eskritura Santa'ko itz aiek: «Gizona, mendi-lorea bezala loratzen eta igartzen da».

Esan det, alegia, olerkari bezala ere, poeta bezala ere, gizon nabarmena izandu zala Loramendi. Ta ala da ifiolaz ere.

Oraintsu ildako erdal-olerkari ospetsu batek zion: Kendu bertsoei beren igidura, beren musika; baita itzen azken-berdintasuna, rima; kendu, ondoren, itzak berak, eta gogoetak, ideiak ere bai, ta, ala ta guziaz, zertxobait gelditzen bada, ori izango da poesia.

Bada, jaunak, baldin Loramendi'ren olerki batzuek irakurtzen badituzte, ta gero beren igiduraz, rimaz, itzez eta ideiaz zeoro aztutzen bazerate ere, geldituko zaizute aldi luze batean, buruan ezpada, biotzean beintzat bai, alako poesi-zantzu gozo bat.

Beraz, Loramendi poeta zan, ta gorputz osokoa, gañera.

Baña ez det une ontan Loramendi olerkari bezala aztertzeke asmorik. Lan au egin bait-digute, ta egoki gañera, sariketara etorri zaizkigun idazle batzuek.

Nere gaurko itzak —itz txit laburrak—, nere gaurko itzak euskeraren iraupenaz izango dira. Au bait-da gaur euskaltzaleok eskuartearen darabilkigun arlo, arazo ta lanbiderik larriena ta premiatsuenena. Gañera, Loramendi'ri berari ere, baldin une ontan zeruko zirrikituren batetik begira badaukagu, ziur asko gogoko izango zaio noski gai au ikututzea.

Nik badakit ongi zuek guziok euskaltzaleak zeratela, baña oraindik ere —min zait esatea baña—, oraindik ere badira, damurik, Euskalerra'n, gutxi berderik, euskera aintzakotzat ere artzen ez duten batzuek.

Zentzugabekeri arrigarria benetan, jaunak. Egungo egunean, lengo mendeetako gauza zar illak —arriak, zurak, burniak, paperak, pinturak eta abar— gordetzen saiatzen bagera, nolatan euskera bezain gauza bizi bat gordetzen alegin guziak ez egin?

Beraz, merezi degula uste det euskaltzaleok, gaurko egunean nolabait ere euskeraren alde lanean ari geradenok, euskaldun guzien laguntza, goiko ta beeko euskaldun guzien laguntza. Baña —ta ondo entzun— etzaigu laguntza ori eman bear limosnatxo bat Jainkoa'ren izenean ematen dan bezala; ez, zifiez eta bidez zor zaigun gauza bat bezala baizik.

Ori bai: ezin gindezke iñola ere laguntza orrezaz beste xedeetarako, beste elburuetarako, beste gauzetarako balliatu, ta are gutxiago euskaldunon arteko berezitasunak eta alderdikeriak azitzeko ta sakontzeko:

Ta ontan, jaunak, garbi jokatu bear degu, ta, ori bai, garbi jokutzen badegu, len ere bein edo bein esan izan oi det eta, ni ziur nago, ni seguru nago, loreak, egaztiak, eguzkia ta izarrak, itxasoa, emakumeak, ardoa ta mundu ontako beste izaki ta gauza on, aundi, eder eta atsegingarri guziak, Jaungoikoa'k, Beraren ospe ta gloriarako gordetzen dituan bezala, gordeko duala noski euskera ere, gordeko duala noski Loramendi'k ainbeste maite zuan izkuntza ere, orobat, Beraren ospe ta gloriarako, belanez belaun ta gizardiz gidaldi, mende guzien ondarreraño.

Ta orain, amaitzeko, oar bat bedoñatarroi: gaur emen ipiñi degun arri oni gorde zaiozute guziok beti begiramen aundi ta zifiezko bat. Izan bedi arri au zuentzat, zuen auzokide Loramendi zanaren oroimenari ta, aldi berean, gure izkuntza xar-maiteari, euskerari berari, altxatako, jasotako ta eskainitako egiatzko aldaretxo bat bezala.

Antonio Arrue

MALDAN BEHERA

(Miren eta Joaneren historiaren bukaera)

(1959)

GABRIEL ARESTI

- 1.—UNTERGANG.
- 2.—HARIZTIA.
- 3.—SENDAN EGINIKO GOGOETA EROAK.
- 4.—LIZARDIA.
- 5.—ESTRATAN EGINIKO GOGOETA EROAK.
- 6.—IRATZE EDERRA.
- 7.—GALTZADAN EGINIKO GOGOETA EROAK.
- 8.—LORE-MENDIA.
- 9.—KAMINOAN EGINIKO GOGOETA EROAK.
- 10.—HERRI-BITARTEA.
- 11.—REQUIEM.
- 12.—DESKANTSUAREN BITARTEZ.
- 13.—PARTIERA.
- 14.—ARBUIOAREN BITARTEZ.
- 15.—JUDIZIOA.
- 16.—ADORAZIOAREN BITARTEZ.
- 17.—MENDEKANTZA.
- 18.—GRINAREN BITARTEZ.
- 19.—AZKENENGO BESARKADA.
- 20.—DITXAREN BITARTEZ.
- 21.—MALDA GORAN EGINIKO GOGOETA EROAK.

Argudioak:

- 1) Ich gebe kein Almosen; dazu bin ich nicht arm genug.
- 2) Ego sum vitis, vos palmites.
- 3) There is no danger for us, and there is no safety in the Cathedral.
- 4) Estoy al borde mismo de tu sueño.

Eskeintzak:

- 1) Jean Miranderi.
- 2) Gabino Arestiri.

1. Untergang

Egun honetan nire gogoak
utzi nai baitu mendia,
MALDAN BEHERA DOA AGURO
NIRE GORPUTZ BILUZIA.

Honera etorri baino leen ongi
ezautu nuen herria;
txiki-denporan eduki nuen
han ene bizitegia.
Ama maiteak emaro niri
ematen zidan ditia:
MALDAN BEHERA DOA AGURO
NIRE GORPUTZ BILUZIA.

Honera ekarri nuen handikan
nire tristura haundia,
gizon doilorrek egin zidaten
bidegabe itsusia.
Orain zikina, zitala banaiz
orduak nintzen garbia:
MALDAN BEHERA DOA AGURO
NIRE GORPUTZ BILUZIA.

Mendi gailurrak ikusi zidan
arduraz penitentzia,
haranerantza ibiliteko
eman zidan lizentzia;
hari entzunik dirudit orain
hegaztina kantaria:
MALDAN BEHERA DOA AGURO
NIRE GORPUTZ BILUZIA.

2. Hariztia

Orain hemen nago, eremu latz honetan.
Nire gurariak galdurik, lur hauetan
arbola adar-gabeen parek naiz orain.
Landare zekenak baitaduzka eremuak,
erratzak harean, haitzetan kalamuak,
nire arima dago mirari baten zain.

Eztago zeruan egun hodei batere.
Denpora sikuak garantzen ditu bere
ordu miragarriak sekula batean.
Zerura begira egoten naiz luzaro,
izarren esnetik edaten dut oparo,
baina egarri bizia daukat bihotzean.

Azken eremuon natzalako atinik,
hezur-lekuetan eztaukat zer-eginik,
ta iruten dut astiro itogin sikua,
nundik egunotan doakidan bihotza,
entzun eztelako ur lasterraren hotza,
apur bat busti dezan lurreko kolkua.

Eztut gaur ezer jan: eztut horren beharrik;
eta gau osoan egondu naiz itzarrik,
kandeletan ikusiz eulien hegalak.
Barauetan eztut oinazerik aurkitu,
eta lo-galeak benedikatu ditu
bakarrik egoteko asmotxo makalak.

Eremuak ere dauzkalako mareak,
behera eta gora egiten du hareak,
eta nire gorputzak ezin egon zutik.
Arroken ostean agertu den etsaia
ene begian da baratzeke galaia,
itsuki baitiotsat: Ken hadi hemendik!

Haitz gorri beltzetik datorren arranoak
moldegaizki lotzen dizkit anka-besoak,
eta laket bizian etzaten da lotan.
Koba sakonetik irten duen sugeak
egunero dizkit moztutzen bost erpeak;
hegaztinari zaio hurbiltzen narrastan.

Batzutan diotsat ilunpeko jaunari:
Pozetan negarrez, doloretan kantari,
gizona zen emazte urrikaria nauk.
Nire ezpainetan dagoen ur gazia
oraintxe kentzeko, egin zaidak grazia:
Ezin paira nitzake premia gogor hauk.

Animali biok dira nire lagunak;
nire deserriko mahats geza bigunak,
ze moduz jakin gabe, orain dizkiet zor.
Biziko lorean ernatu da kimua:
Sugea, arranoa, ta azkenean zimua;
hiru animalia baizik eztago hor.

Gainerakoa da alperrikako gauza:
Hermita eroria, hobietako lauza
eta maitalearen gorputz usteldua;
ezpaitzekidaten benetan erantzuten,
mugitu ezineko itxura hartu zuten
herio geldiazen mustur zimeldua.

Gauerdi batekin agertu zen arraina,
zilarrezko ezkatatak eta buztan apaina:
Eznuen konprenitu nundik etorri zen.

Goizaldean, noski, paratu zen marean,
ta gero sartu zen jarri nion sarean,
iheri neuganantza ahalik lasterren.

Bere aginekin eman zidan dolore,
kolore denetan: gorri, beilegi, more,
ikusten bainizkion begi biribilak,
gutziarekin, bere hegal zimelak
ebaki zizkidan tenorean kordelak,
geldiro libraturik nire orkatilak.

Eta indarrarekin eman zuen bizia.
Nire sabelean mendekuzko zuzia
izar baten moduan izeki zitzaidan.
Nire etsaiak zeuden lekurantza joan nintzen;
biak nituen hil, eta eguzki-brintzen
edertasun zabala argitu zen nigan.

Hiru gorputzekin egin nuen arbola
sikuari, gero, eman nion odola,
bihotzetik ugari atera nuena.
Arrainen hegalak ziren bere sustarrak,
arrano zurien lumak ziren adarrak,
eta bere tronkua sugeen buztana.

Haritz bedeinkatua
adoratu nuen.
Nire belaunak
lurrean jarri
nituen.
Ordu hartan
nik eznenkien
zerk iharrosi
ninduen.
Haritz bedeinkatua
adoratu nuen.

Arbola bakarreko
harizti maitea:
Egun oraindik
eztuzu bete
urtea;
indar haundiz
apurtu duzu
lotu ninduen
katea.
Arbola bakarreko
harizti maitea.

Haritzaren adarrak
mugituz biziro,
aita nirea
balitz bezala
emaro,
behar nuen
bendizioa
partitu zidan
luzaro.
Haritzaren adarrak,
mugituz biziro.

Horko bidea gaitza dela,
ezta kamino zabala.
Harri zorrotzak daude hortik, minduko zaitzu oin-zola:
Basamortua,
arantz-ortua,
laga zazu berehala.

Etorri zinen haranetik
estrata luze batetik:
Orain zu zara itzuliko gauza guztiak utzirik,
lehengo estrata
itzali da-ta,
bide-zihor horretatik.

Frutu gozoric ezpaituzu
mendi honetan dastatu,
egi garratz bat behar dizut bene-benetan aitortu:
Gaueko izotzak
arantz zorrotzak
mertxiketan sartu ditu.

Udaberriko gau ederra
bihurtu zaigu gogorra;
elur zuriak estali du hemengo mendigailurra,
ta krabelina,
apain ta fina,
orain ezta mundutarra.

Lore guztiak usain gabe
geratu dira hementxe;
sasietako orri motza ikusten duzu kolorge,
eta limoiek,
laranja hoiek,
zaporea galdu dute.

Bihurtu zaitetz haranera,
hemen aspertu bazara.
Senda luzea har ezazu, begitu gabe atzera.
Zure gogo
ezta, gajoa,
itzuliko eremura.

Haritza, egun triste hartan,
hola mintzatu zitzaidan.
Libertatea lortu nuen katea apurtu zenean,
baina bihotza
geldo ta hotza
neukan nire bularrean.

3. Sendan eginiko gogoeta eroak

Animalia ederra,
gizon akabatua.
Lurreko jabe laztana,
zeruek maitatua.
Jaungoiko poteretsuak,
eskuz bedeinkatua.

Ezkeunkan izenik ere,
mendietatik zehar.
Erantzunik egunari,
egiten dugu negar.
Herririk herri genbiltzan,
tristuraz eta makal.

Gatazka hamorratua,
burrukaldi hertsia.
Buztina hilaren kontra,
genbiltzan izakiak.
Ilunpeko erreinutik,
agertu zen bizia.

Amak amoriotsuak,
aitak bihotz-gogorak.
Gurasoek elkarrekin,
bake ondoko gerrak.
Alimentatzen dituzte,
derrigorrean haurrak.

Galileako lurrean,
bizitzen ginen denok.
Andreak eta gizonak,
neskatxak eta haurrok.
Morroiak eta mutilak,
dira zerbitzurako.

Gizona ihes egiteko,
katigutasunetik.
Erdi bitan partitzen da,
gutziz engañaturik.
Gorputza eta arima,
erraturaz dabil beti.

Ingude-mailu artean,
hauzirik zaharrena.
Eztira konforme izanen
andrea ta gizona.
Burnia trabailatzeko,
behar da lan zekena.

4. Lizardia

Orain ez nago hor, eremu latz horretan:
Eznaiz itzuliko egundo sekuletan
abandonatu dudán harizti beltzera.
Senda erpinetik hartu nuen bidea;
sentitu nuen han lepoan ingudea,
baina ez nuen bihurtu bururik atzera.

Arbola batetik esan zidan beleak:
Zer egin duk horrek, zutik den abereak,
nire anaia maite arranoarekin?
Harrikka batetik, damu haundiarekin,
bareak zioetan: Anai sugearekin,
pisti basati horrek, zer duk horrek egin?

Makila batekin beleari kolpea
eman nion, eta heriotze dorpea
errezibitu zuen nigandik txoriak.
Handik berehala zapaldu ere nuen
nire abarrarekin barea, eta ez nituen
behazetan sentitu adur itsusiak.

Astiro nenbilen lizardi zaharrean,
haltura haundiko arbola baten pean,
trankil jesarri nintzen, atsedean hartzera.
Giza-itxurako zimu batzuk, haundiak,
ikusituen, eta beren geziak
jaurtikitzen zituzten zeruaren kontra.

Aldarri batzukin dantza bat egin zuten.
Zeru goibetetik trumoa zen entzuten;
haren oihartzunean ikusi ninduten.
Halaz ikaratu ziren denak biziro;
haien artetik bat etorri zen astiro,
eta nire aurrean belaunikatu zen.

Gizon edo andre, harnasa edo gogoa,
mintzatu zitzaidan zimuaren ahoa,
begiak altzatzera ausartu gaberik.
Goitik hasarreak honera ekarri zaitu,
zeruko bularra guztiz zauritu baitu
gure sineskeriak, itsu gaudelarik.

Zimua bazara orduan ni gizona,
 baina hau bazara, ni naiz jaungoiko ona,
 esan nuen tristerik nire kolkorako.
 Zutik jarri zaitez, egizu faborea;
 orain esaidazu zergatik hau jentea
 egun eder honetan dabilen hain txarto.

Nire hitzarekin erorten zen euria,
 adarren artean ere oinasturia:
 Ekaitz hamorratua zoan edonundik.
 Eta zimist batek piztu zuen laharra;
 urek amañatu zioten bere garra.
 Eguerdian dena zegoen ilunik.

Ilunpean loak ninduen guztiz hartu;
 biharamuna arte eznintzen jada itzartu:
 Hamiltegi batean aparte egon nintzen.
 Egun berriaren argiaren heltzean,
 animala batzuk zeuden nire aurrean,
 jainkoari bitina eskeiniak ziren.

Nire bekokian etzegoen izotza.
 Teilatu batean erramu eta ereinotza,
 nire gorputz gainean, zeuden hedatuak.
 Auspez belaniko, letariak kantatuz,
 gusentziari intzentsua botatuz,
 zimuek ziruditen abere mutuak.

Jaungoiko bortitza, guztirik haltuena,
 mintzatu zitzaidan zimurik ederrena,
 zure apaiz nausia izendatu naute.
 Basoan gauean hartu dugun ihiza,
 zuri zor dizugun ohore baten gisa,
 otoi, har zazu, arren, deus ukatu gabe.

Hemen dadukazu basurde izugarria,
 beraren ondoan orein maitagarria,
 erbia, galeperra, azeri maltzurra.
 Zuhaitzetik ere hartu dugu frutua:
 Mertxika gozoa, laranja doratua,
 sagarra, madaria, masusta ta intzaurra.

Eskuetan nuen hartu nire makila,
 erakutsi nien mehatxuz ukabila,
 ahotik hitz zakarrak zitzaizkidan irten.
 Espantuarekin zimutxo lotsatiak,
 otsoaren larruz zebiltzan basatiak,
 alde guztietatik eskapatu ziren.

Gorputz eta frutuak
pilatu nituen.
Ospel legorrez
fobera haundi
bat nien
irakezi,
tributu zikin
guztiak erre
zitezen.
Gorputz eta frutuak
pilatu nituen.

Gauzok ikusten diren
lizardi dollorra!
Munduan zerbait
bada zu zara
zaharra!
Nire lepoan
jarri zenidan
uztarriaren
gogorra!
Gauzok ikusten diren
lizardi dollorra!

Nire begi berdeak
eztira orain itsu.
Suak arinki
eskeintzak erre
baititu,
bere kean
nire gogoa
osorik nuen
garbitu.
Nire begi berdeak
eztira orain itsu!

Nik hartu nion osotoro
lizardi hari gorroto.
Zuzi batekin erre nuen arboladia dongero:
Gizonak eztu
erraz arteztu
bidegaberik egundo.

Zimutaldea su-garretan
zen kiskailduko benetan;
Beren hogenak pagatzeko honako mundu honetan,
okasiorik,
edo ziorik,
nik ezniez batere eman.

Nire atzean nenkusan nik
errauts mehea bakarrik:
Hondamendia, bakartate nardagarria, basorik
deseginena,
hondatuena,
agertzen zen edonundik.

Eta zeruan distizari
zauri gordin bat agiri...
Ene bihotza taupadaka ezpainetatik ihesi...
Nire odola
zoakon nola
ungentu bat zeruari.

Zapaldu nuen lur tristea
datza ondikoz betea.
Nire zapatok darabilte heriotzeko zortea:
Daukate oro,
zuhur ta zoro,
hondatzeko birtutea.

Nire aurrean agertu zat
estrata haltu mehar bat.
Derrigorrean hartuko dut estrata hori bidetzat,
patu oneko
garaiz heltzeko
behar nauen haranerat.

Eta buztinak, egunero,
galdetzen zidan argiro:
Zergatik doa beherantza ibiltaria aguro;
gutziz tristerik,
bizi gaberik,
uzten duzu dena gero.

5. Estratan eginiko gogoeta eroak

Goiko basoan elurra,
zuria da ta motza.
Errekaldean zimaurrea,
zikina bainan ona.
Gizona zutik munduan,
sugerik zakarrena.

Harrotasunez beterik,
ezkenkien zer egin.
Animaliak tragatu,
halare gizonak hil.
Izenez aldatzen gara,
haizeaz putziturik,

Mutantzak begiratzeko,
ezta asmatu denpora.
Zerren uraren erditik,
agertu zen buztina.
Haizearen deseotik,
agertu ziren urak.

Gure soldadoek gerran,
soinean harmadura.
Eskallera luzetatik,
igonik gaztelura.
Eskuetan ezpata bat,
hiltzeko zaldun hura.

Dontzellarik ezta aurkitzen,
gizonen joronetan.
Oitura zaharra izan zen,
leen artaxuriketean.
Nobioak elkarrekin,
egoteko gauetan.

Babilonian katigu,
baikeunden euskaldunak.
Idiak uztarri-pean,
ziren gure pareak.
Hantxe genbiltzen gu nola,
astoak zama-pean.

Lurpeko eremuetan,
sorginen biltzarrea.
Zeru-gaineko aireetan,
jainkoen hasarrea.
Itsasoko hareatzan,
deabruen barrea.

6. Iratze ederra

Estrata hertsia ekarri nau honera.
Liluragarria etzen nire egoera
zezen azkarrak zeuden iratze ederrean.
Bidean eznuen eguzkirik ikusi;
nire esku zikinok eznituen ikuzi
iheri igaro nuen hibai gardenean.

Nire odol beroa zerura igon zenean
ugari zitzaidan geratu bularrean:
Burutik oinetara zitaldtu minduen.
Arima nendukan elurraren parean;
iheri baino leen nire gorputz tristea
zimaurtetia bezain zikina zegoen.

Ardien artean agertu zen artzaina;
zaldiaren zelan zetorren behor-zaina,
esaten zidatela: Etoia, doitorra:
 Hil duzu gizon bat, eta haren odola
 oraindik daukazu esku bietan. Nola
 pagatuko diozu orain zure zorra?

Zerri-zainek ere irain egin zidaten;
unaiak zebiltzan arneguak esaten:
 Nundik etorri zara, haragi-jalea?
 Madarikatua izan zaitez betiko!
 Halako lehoirik inun ezta ikusiko.
 Dezagun hil oraintxe odol-edalea!

Gizonen eskuak eztu hartzen jainkorik:
lurraren gainean egintza ezinagorik
gure pentsamentuan ezta bururatu.
 Iraen artean gantzu batekin nintzen
 ezkutatu laster, eta arratseko ihintzen
 freskura politean nintzen desgorpuztu.

Eskuan gañibet, akuilu ta haizkora,
hiltzeko asmoekin zetorzkidan albora,
 baina etzuten aurkitu gorputz hila baizik.
 Nire arima berriz, lorez lore kantari,
 barre egiten zion jentatze gaiztoari,
 ezpaitzuten gorputza kausitu bizirik.

Demonio batek sartu dio buruan,
mintzatzen geratu ziren nire inguruan,
 harnasa bat bezala, infernuko gatzeta.
 Dagoen lekuan utzi dezagun, eta
 hemendik eskapa gaitezen, pozoin eta
 maldizio hoiekin ezkaitezen kutsa.

Erori zen gaua abereen gainean,
izotza berekin ekarririk soinean:
 Espiritu guztien bildurgarria zen.
 Nire arima ere animalietatik
 sartu zen, biluzik ez egoteagatik;
 gauerdiko jeleri ihes egin zien.

Bildots mantsoari egin nion bisita.
Hartu nuen gero ardi galant polita.
 Ahuntzaren esnea nuen pozoatu.
 Hutsitu nituen aharien adarrak.
 Ebaki nizkion akerrari bizarrak.
 Abeltxeak nituen osorik larritu.

Behorra zegoen, zaldiaren parean,
ahalke gaberik, astoaren aurrean,
ema-galdu bat balitz, laket lizunetan.
Buztanetik nion tiratu zaldiarri;
irain itsusi bat niotsan mandoari:
Sakon sartu nintzaien aaide-kontuetan.

Heldu nintzen gero zerrien gorputzera,
eta kendu nion apoari makera;
haragi sendoalاک argaldu nizkien.
Buzkantza, lupua, odoleste gozoa,
urdaiazpikoa, urdaia, solomoa,
zizarearen gisan, guztia jan nien.

Katuari nion jan-arazi zimaurrea;
bisigu-zalea bihurtu zen zakurra:
Adiskidetu ziren amodio onarekin.
Oiloek zioten oilarrari kolpatu;
oila-lokak ere arraultzetan pikatu.
Ahateek hegoira zuten ihes egin.

Gau luze bateko bidaje latzarriak
barkatu zizkidan nire kulpa guztiak,
lixiba berri batez garbitu bainintzen.
Nire babesetik atera nintzenezan,
egun berri hartan, hiltamu latz batean,
animali guztiak akabatu ziren.

Laster sentitu nuen
egunaren hotza.
Nire ahoan
zapore siku
mingotsa.
Iratz artean
bilatu nuen
arinki nire
gorputza.
Laster sentitu nuen
egunaren hotza.

Eztut igarten nola
nagoen bizirik.
Aurrerantzean
eztut izango
lotsarik,
ezpaillegoke
nire arima
gau hontan bezain
biluzik.
Eztut igarten nola
nagoen bizirik.

Bildur haundiagorik
 eztut erakutsi.
 Nire gorputzaz
 nintzen poliki
 ni jantzi;
 eztut eginen
 nire arima
 ezergatikan
 erantzi.
 Bildur haundiagorik
 eztut erakutsi.

Eta gizonek zerdukaten
 bidegabeok zer ziren;
 gizonen begi zorrotzean sekula ere ezpaitzen
 hangoa bezain
 heriotz ezain
 itsusirik presentatzen.

Gurekin dabil deabrua,
 sutan baitoa zerua.
 Arima gaizto etoi batek irauli digu dornua.
 Ezin geiago,
 egun baitago
 lur gainean infernua.

Deabruentzat bakarrik da
 heriotze bat, polita:
 Bilo guztiak tiratuka sustrai beretik kenduta,
 lepotik hartu,
 ahoan sartu
 urregorritzko taketa.

Deabru beltza hil dezagun!
 Egon gaitezen fededun!,—
 zioten, eta haien esanak entzuten ziren edonun.
 —Gizon ortutsa;
 haren gorputza,
 arin erre dezaiozun!

Handik joan ziren iratzera,
 nire gorputza hartzera.
 Kantu ederrak ezpainetik, otoitz luzeak zerura,
 poliki zoon
 bide gaiztoan
 gizaldea ni hiltzera.

Hara allegatu zirenean
 bildurtu ziren benetan.
 Nire gorputza etzegoen paratu nuen lekuan;
 espantu latza,
 izu garratza,
 zedukaten ezpainetan.

Ni banindoa kantaturik
galtzada legun batetik.
Zer egin nuen eznenkien, eztut jakin nai ezer nik:
Nire gauzetan,
azioetan,
eztago zuzenbiderik.

7. Galtzadan eginiko gogoeta eroak

Zer garen guk eztakigu,
inoiz ezta jakingo.
Anketan oinak ditugu,
lurretik ibilteko.
Besoetan esku finak,
gauzak erabilteko.

Gizonak eztu pausurik,
hil eztadin artean.
Hil bere iloba maitea,
egin du amandreak.
Ezta eguzkirik agertu,
egun hodei-artean.

Modu asko daude hemen,
odolak edateko.
Ezpainarekin edo-ta,
ezpata bitarteko.
Bidea bilatu dute,
guri gaztigatzeko.

Hibai ondoko landetan,
belar gizena dago.
Haurrok dugu gogorako,
askozaz nahiago.
Borobiltasun emea,
zorroztasuna baino.

Neskatxa garbiak dira,
hemendik desagertu.
Ezta dontzelleziarik,
inundik ere urratu.
Zerren alu-lore gabe,
neskak diraden sortu.

Erdaldunen ingudean,
probatu zen indarra.
Harriarekin entramak,
galduko ditu zerrak.
Atzo deserritu dugu,
esposa bat izarra.

Lamiak errekaldean,
urrezko orrazia.
Maradikatu izan bedi,
zerorren askazia.
Ematen ezpadidazu,
amaren artasia.

8. Lore-mendia

Orain hemen nago, lore-mendi honetan.
Nire gogoetak eginik, gailurretan
armenda loratuen parean naiz orain.
Orain eznaigo han, lurralde hotz haietan.
Misterio guztiak ulerturik benetan,
nire arima eztago mirari baten zain.

Bidean hartu dut menturazko harnasa.
Eztaukat lehengo dudetako mataza,
askaturik baitago korapilotxo hau.
Hodei eta errainu guztiak urraturik,
sentitzen ezpaita inun sufrimenturik,
galtzada legun batek honera ekarri nau.

Arrosa politak, krabelina-liliak,
orkideak eta gardeni-begoniak,
baratz honetan daude mila lore eder.
Nire sudurra da osorik liluratu.
Etzait zentzu hori orain arte gustatu:
Orain borrez gainera eztaikit nik ezer.

Usainetan dator nireganantz bizia.
Landare-gogoak estaldurik guztia,
arimako zizare guztiak hil dira.
Intzentsu berriarima zait usandu;
uhin urrintsuok usteltasuna jan du:
Ederki dit biziak ematen begira.

Pausa-leku hori nuen atzo hautatu,
gorputza ta arima egiteko mainatu,
ezlezaten eduki orbantxo batere.
Ungentuetatik hartu nuen gantzua,
arrats freskoari bota nion zantzua:
eznaiz egon inoiz bart bezain alegere.

Baratz honetara atzo nintzen etorri.
Kolare guztiak, beilegi, more, gorri,
lilietan zaizkigu agertzen hemendik.
Eta baratzainak izena dauka Miren:
bere begietan lore guztiak ziren;
dontzella da garbia, engaño gaberik.

Galtzada zelaitik nekaturik nentorren.
Ahatzirik neunkan iratze berde horren
hildoetan pairatu nuen pasioa.
Odolezko izerdi gorria isuri nuen;
pañolo batekin negar-tantak nituen
legortu: Urte beteko arnegazioa...

Amaitu zenean galtzada luze hori,
zentzu gabe nintzen lur gainean erori,
arrosadi bateko aihenaren kontra.
Neskatila honen besartean esnatu
nintzen, zidalako balzteo bat kantatu,
egungo oilaritean, txorien gisara.

Miren eder hori zen nire baltsamoa:
Esku legunekin ukiturik ahoa,
zer den bake narea erakutsi zidan.
Seinale bakan bat eginez sudurrean,
oroitu zitzaidan hil zena gurutzean,
predikatu zuena mundutik atean.

Bere besartean baratz zoragarria:
Ugatzak arrosaz, krabelinaz gerria;
arreba nausi baten nengoen altzoan.
Lore-mendia zen bere gorputz bikaina.
Nire gorputzean sartu zen baratzaina:
Eskerronez ninduen hornitu ariman.

Zekiat nor haizen eta mundik hatarren,
zekiat zer haizen, honera zerk hakarren:
Nire laguntasuna eskaintzen drauat nik.
Kontuz ibilteko diotsat anaiari,
iguriki nion ene maitaleari:
Eztrauat edireten gainean kulparik.

Hemen ere entzun duk, zabal, hire berria,
hitzaz esan duten gauza tamalgarria;
laborariak zeudek hi katigatu nai.
Jarriko drauate lepoan uztarria,
katea batekin lotuko zaik gerria:
Eginen haute gero mandoaren anai.

Hire aurrean duk zabaldu kaminoa;
eztuk ogia jan, eztuk edan arnoa,
bazekiat haizela egarri ta gose.
Mila legoako kamino hau, luzea,
ibili behar duk orain, ene maitea,
arinki, galdu gabe denpora batere.

Lore-mendi maitea
milikatu nuen.
Ezpainak hango
arrosan jarri
nituen.
Ederkien
ikasi nuen
usain gozoak
dastatzen.
Lore-mendi maitea
milikatu nuen.

Baratz laztangarria
harturik eskuan,
nire hegala
hedaturikan
airean,
beste gabe
paratu nintzen
herrietara
bidean;
baratz laztangarria
harturik eskuan.

Arriskuen aurrean
eznaiz bildurtia:
Apaindu nuen
hegaldatzeko
gurdia;
urrinetan
nintzen orduan
dupin-arteko
hordia.
Arriskuen aurrean
eznaiz bildurtia.

Solo artean landareak
galdu zituen loreak.
Aiher ziren bihotzetikan etsai etoiak, nireak.
Leku haletan,
ortu denetan,
soilik zeuden laboreak.

Ordu beteko letariak
esan zizkidan gariak:
Hoek dira landare motzek darabilzkiten sariak.
Eztut esango
direla hango
umetxoak martiriak.

Artadi luze legortuak
zarratu dizkit portuak.
Horrenbeste indarrrik eztu egin sekula artoak.
Neska-sorgina,
oi-erregina,
ernatu zuen ortuak.

Benetan dela ausardia,
benetan dela garbia,
polit, galant eta dotore, gorotz artean arbia:
Bere arreba,
bere izeba,
izorra den ahardia.

Egiazki da iraunkorra
moztu gabeko ilarra.
Badirudi hortz-agin gabe ema-galdu bat, zaharra.
Neska pottola
badabil nola
aingeru bat zerutarra.

Haundiegia hamorrua
hartu zuena porrua.
Nagel gorritz, orin beilegiz, zikindu zaio larrua.
Orraztu ditu
eta garbitu
bere biloen kirrua.

Konorte gabe dagoela
bere ortuan kipula.
Soinu gabe mutiko-dantzan entzun diogu txirula.
Bart arratsean,
bart iluntzean,
agatu zuen kaiola.

9. Kaminoan eginiko gogoeta eroak

Demonioen artean,
politena Belial.
Begi politikak ditugu,
galantak aurpegian.
Mundua konprenitzeko,
ezkara animaliak.

Gauza haundiak egiten,
ditugu lur gainean.
Eztago pizti batere,
inungo lurraldean.
Pentsatuko eztuena,
ezkarena erregeak.

Gizona atinik lurrean,
komunari begira.
Satzu jateko gogoak,
molde askotako dira.
Gorotzak eta gernuak,
eman dute begira.

Josepe arotza zen beti,
gizon guztiz prestua.
Senideek ta hauzoek,
franko estimatua.
Bere egitate denetan,
egoten zen zentzua.

Ema-galduak dabilta,
lixibatan sartuta.
Esklaba haren gorputza,
merkatuan salduta.
Eta bere arima aratza,
zerurako galduta.

Zerutik bart erori zen,
harri bat borobila.
Zeruen urdintasuna,
harriz dago egina.
Jainkoen usteltasuna,
dugu ostrailikia.

Gorbeia baino gorago,
askozaz goragoa.
Arginek egin digute,
harmore bat haltua.
Izena jarri diote,
apaizek itsasoa.

10. Herri-bitartea

Ezkutatu ginen gaztelu gaitz batean.
Maitaleak ziren etzan ohe berean,
baina guk ezkenuen bekaturik egin.
Gure oneriztea ezator haragitik;
larruko orduetan ezta gauza politik.
Bakarrik nai genuen egon elkarrekin.

Herri-bitarteko alkate nagusia
etorri zitzaigun; senideen hauzia
ekarririk: Baneunkan judizio berria.
Berekin zetortzan: arotza, igeltserua,
zapataria ta baita erlojerua,
lege-gizona eta errementaria.

Bakoitza jezarri zen kadira batean:
Lege-gizona ta alkatea ezkerrean,
apaiza, dendaria, berriz, eskumatik.
Esan nien: Jaunak! Abere-tratueta
bazatorzkidate, esanen dut benetan:
Eznaiz merkataria, eztut erosten nik.

Agure-biltzarrak mandatari, honera
bidaldu grauzkitzu, zerorri galdetzera
Jainkoaren semea egiaz bazara.
Eztut inoiz ere esan horrelakorik,
baina munduetan gizon gertuagorik
kausituko eztuzue, ez joan aurrera.

Apaiza altzatu zen berehala hasarrez.
—Birao egin baitu—, esanik deiadarrez,
—apurtu behar ditut ene soinekoak.
Gero niri esan zidan: —Zeruetako
ateak eztira ideki zuretzako.
Zure ugazabak dira jaungoiko faltsoak.

Errege bazara, edo Jaungoikoa;
zure predikua mundu honetakoa
ezpada, orain bertontxe esan behar duzu
zure potereak, gizon-gainditasunak,
eman noik zizkitzun. **Eta nire erantzunak**
gutxi tardatu zuen: Ez nik, zuk diozu.

Gero altzatu zen lege-gizon maltzurra.
Hortzak irriturik, egin zidan agurra,
sakon sartu zidana barnean ziria.
—Eztago jainkorik legearen aurrean,
eta gizon batek egiten duenean
hogenik haundiena ezta miraria.

—Preso omendaukazu gaztelu gaitz honetan,
dorre meharrean, dontzella guztietan
hoberena, ederrena, neska garbiena.
Haren ahaideek hauzia dakartsue;
judikatu gabe kondenatu zaitue;
behar duzu laguntza, aiskide batena.

—Etor bitez orain honera lekukoak;
hontaz piedatea euki beza Jainkoak.
Preso dagoenaren betorzkigu ilobak.
Zetortzan: Sei ziren, sei aingeru dotore,
eta etzidaten eman ezekin amore.
Hain antza dohatsurik etzeukan izebak.

—Ohostu zenuen gure izeba maitea.
Egun hauetako baratzaren tristea!
Eztaukagu jadanik norekin jokatu.
Hau egin digunak merezi du hiltzea.
Ezta gauza erreza beroni barkatzea,
osin ilun batean hamildu baikaitu.

—Probuak itzazu presenta zure alde.
Perpaua guztia izanen da debalde;
epaia eman gaberik kondenatu zara.
—Galdetzen bazaio andregai nireari,
berak esanen du zergatik, hegalaria,
ihes egin genuen gaztelu hontara.

—Gurutze batetik zintzilik hil artean
josiko zaitugu biharko goizaldean,—
mintzatu zen hozenki epai-emalea.
Etzaitezen egon bakarrik tormentuan,
beste aldetikan josiko dugu orduan,
burnizko lokarriez, zure maitalea.

—Geiegi duk, Jauna, ene oneriztea;
bildurgarria duk, ezain, heriotzea,
indak indar haundia, ahul duk usoa!
—Aingeru guztien bizitegi erdian,
aitaren aurrean, biharko eguerdian,
izanen naiz betiko zure esposoa.

**Gure gorputz argalak
desegindu ziren,
leze batera
astiro jatsi
baikinen.
Bizkarrean
gurutze hura
biok eraman
genuen.
Gure gorputz argalak
desegindu ziren.**

**Arbola artez zuzena,
gurutze pisua.
Beti betiko
izanen zara
gurtua.
Seinalea,
ezaugarria,
oroitarria,
leinua.
Arbola artez zuzena,
gurutze pisua.**

Imajina bakarra,
santu biribila.
Zeure izenean
eginen dira
eun mila
bidegabe
eta ezpataz
hutsituko da
magina.
Imajina bakarra,
santu biribila.

Zutirik dago gurutzea;
hurbildu zaigu hiltzea.
Gure oinetan algaraka arinki doa jentea,
gure aurrean
dagoenean
presente heriotzea.

Gaurko goizean borrreruak
zabaldu ditu zeruak.
Hauk dira nire suin-erranak, nire erreinuko primuak.
On deritzalet.
Mandatu haiek
lotu zituzten munduak.

Nire juboia ta alkandora,
galtza luzeak ta fraka,
Mirenen gona zetazkoa eta atorra polita:
Ebatsi dute,
oostu digute
gure jantzia barreka.

Apostoluak eztoazi
niregandikan ihesi,
nik esandako kantikarik inork ezpaitu ikasi.
Hainbat amore,
hainbat fabore,
ezta sekula ikusi.

Nire bularrak urraturik,
geratu nintzen bakarrik.
Asmo onetako hondamendi hontan eztaukat zergatik
iraun geiago.
Arima dago
gorputza kendu nahirik.

Maitaleari esan nion:
—Neska maitea, zer dion?
Heriotzeko orenean, bekar Jainkoak egun on.
Bildur, herabe;
erantzun gabe,
bera isilik zen egon.

Hatsa zitzaidan aienatu,
hodeiak ziren urratu.
Inor munduko hondarretan ezta hainbeste erratu.
Nire gainean,
nire atzean,
guztia zen akabatu.

11. Requiem

Nire arima hegalariaik
gozatu baitu zerua,
LURPEAN DATZA EHORTZIRIKAN
NIRE GORPUTZ USTELDUA.

Orain eztago nire barnean
lehen neunkan hamorrua,
huts-hutsik nago nola bainintzen
ijitoen gatilua,
ta karutean diamanteak
saltzen diren merkatua:
LURPEAN DATZA EHORTZIRIKAN
NIRE GORPUTZ USTELDUA.

Nire hilobi gainean hasi
dela kimatzen kardua,
bere sustarrak dit kilikatu
nire belaun zurrundua:
Nigana heldu baitzait hozenki
ez-mugitzeko ordua,
LURPEAN DATZA EHORTZIRIKAN
NIRE GORPUTZ USTELDUA.

Orain eztago nire gorputza
inolare biluztua;
nire tunika baita oraintxe
maite ninduen mundua,
nire arima ezin legoke
ezergatik lotsatua,
LURPEAN DATZA EHORTZIRIKAN
NIRE GORPUTZ USTELDUA.

12. Deskantsuaren bitartez

Etxean bezala gaude
orain arrokartean.
Adiskideak gara
egintza bakoitzean
Joane eta Miren,
altzipresen artean
usteldu garenean.
Nola diren luze
altzipresak gauean!
Hilotz ustelek elkar
maitatzen dutenean,
ezta diferentziarik
hezurrutsen artean.

Mila gezur esan zigun
atzo gure maisuak;
gizon hilak ezkara
gizon eskolatuak:
Ikusten ditugu
beraren liburuak,
nola abere mutuak
ikusten dituen
goizaldean zeruak,
noragino diraden
jaditsiko primuak,
edo atzean hildoak,
goldeak markatuak.

Gure maisua izan da
esperantza gaiztoa.
Aspalditik da hori
gure amonaxoa;
guztiz ezta da
beti bere ahoa;
baina gizagajoa
oso makal dago,
herbalkeriak joa.
Amonarik eztaukat;
horregatik otsoa
hurbildu zitzaidan niri,
makurturik lepoa.

13. Partiera

Atabute honetan ehortzirik nago.
 Nire gainean lauza pisu bat baitago,
 ezomendut bururik kanpora jasoko;
 izarretako keinu batere ikusiko,
 airerik hartuko,
 musu bat emango,
 lorerik moztuko,
 haragirik jango.
 Eznaiz egon hobeki inun, hemen baino.
 Eznaiz inola egundo,
 belanubiko jarriko.
 Pozkarioa ezin liteke
 jaditsi jada gorago.
 Amorioak egun honetan
 eztu niretzat balio.

Nire errai guztiak usteldu dirade:
 Barrabilak, ugatzak, giltzurrunak ere.
 Nire hezur oriak agirian daude.
 Iluntasun honetan batera gaode
 Miren ta Joane;
 bakarrik garade;
 elkar dugu maite.
 Baina halaz ere
 ilunpea ta biok ezkara adiskide.
 Airean izanik ilunpe,
 argirik ezta batere;
 eta begiek bihotzetara
 heriotzea dakarte.
 Heriotzea, amorioa,
 ezin elkartu litezke.

Hezurrok egon dira hilobiz hilobi.
 Gauza guztiak ditut jadanik ikusi.
 Eztut nire bidean ezer erabaki;
 eta gure aurrean munduak agiri,
 hozen eta argi,
 eder eta garbi.
 Eta bihotzari
 enadak, kantari,
 Melodiak esaten dizkio legunki.
 Enada beltzak emeki
 okotz honetan, ugari,
 musu bigunak, laztangarriak,
 eman zizkidan neroni:
 Ezta sekula amorio bat
 ezainagoa estali.

Moredinek eztute entzun ene kanta,
aginetatik irten didan hortz-garraska,
durrunduz erakusten duena ene kasta:
Etzen honen kexati izan gure aita;

etzen izan, baina
nire damua da
ta nire tristura,
iluntasuna ta

isiltasuna nire etsaiak baitira.

Lore guztiek aginka
edan zidaten odola;
haragi-ustu ninduten gero
sagu bat banintz bezala,
haek katu bat bere aitarik
ez ezagutu duena.

Lauzak ene burua etzidan ukitu,
baina nire gainean du haunitz pisatu.
Nire presoia zela ezin dut ukatu,
naiz ta bazen handikan astiro mugitu.

Mintzul eta mutu,
sogor eta itsu,
geldi ta katigu,
orduan geratu

nintzen, inoiz harriak kemenik ezpaitu.

Harri lodia altzatu,
nire kateak apurtu:
Libertatea aho-zabalik
ederki nuen gozatu,
argi biziak nire begiak
zituenean urratu.

Biziak eman zigun seina bihotz eder;
heriotzeak bana ezkutuko bazter.
Kondenatu ginduten zentzuaren partez;
Urkamendira ginen biok joan artez,

geldiro ta nekez.
Ezkenuen hartzen
parterik han, zerren
gure borroeroen

biotza zen humila, gogor, aratz, ustel...

Eta zeruan, nabarmen,
gure belaunak zurruntzen...
Ezta komeni, ene maitea,
hain bildurtiak izaten.
Enekin erdu; errautsak laga.
Lurpean gera etzaitz.

Eztut ene laguna iratzarri egun;
 melodi atsegin hau etzaio ezagun.
 Esaten diodanik ezti ezer entzun.
 Borondatearekin egin diot eztul;
 baina hain da zuhur,
 hain da begi-makur,
 hain da bihotz-legun,
 ezen bere sudur
 motzak eztuen egin usainik kontentuz.
 Galdetu nion ze moduz,
 arneguaren podesuz,
 hegaz eginik igan liteken
 zeruetara Berzebud,
 eta Jaunaren barkazioa
 irabaz hantxe mosu-truk.

Hamar urte honetan eztut dantzan egin.
 Ezta inor etorten batera nirekin.
 Hemen gentzazin biok, errautsak itorik;
 Gorputz hilok eztugu hartzen harnasarik.
 Oraintxe badakit
 ederki, zergatik
 maite zaitudan nik.
 Ene andre polit:
 Zure ezaguera etorri zait astiz.
 Eta etzaude bizirik.
 Zure usainak kendu dit
 zuga jarrita neukan fedea.
 Eztut igarten noizdanik
 aingeruaren begitarteak
 alde egin zuen zugandik.

Zure gorputza dago orain atinik hor:
 Usainik zakarrena kanporantza dator.
 Eztut igarten nola naizen horrela egon,
 itsusian sarturik, ederretik kanpoz.
 Ongi derizkiot
 zure arima motz
 horri, zerren inoiz
 aireak eztion
 ezein gorputz hileri hain luzaro itxadon.
 Bultzatu naute ostikoz.
 Kanpoan nago betikotz.
 Ere mu hori izan da beti
 harrixka artean txit elkor,
 eta euritea datorrenean
 orduan ere bai legor.

Erori da behera berriz lauz-harria,
estaldurik betiko neure maitalea,
lore-mendian hartu nuen begonia,
hainbat maitatu nuen Mirentxo maitea,
dontzella garbia,
ukitu-gabea,
hibaiko lorea,
mendiko txoria.

Eta dolore haundiz datorkit airea
esanik: Hator, librea;
ezagut hezak hodeia:
Horrek eztakik mundua dela
haundia eta zelaia?
Baina bihotza, errauts eginik,
han zen geratu, tristea.

Zimaur bortitzarekin landuriko ortua,
honek oparo digu emanen frutua,
ta da udaberrian guztiz loratua.
Hori gertatu zaigu. Gu bezalakoa
delako mundua.
Da Miren gozoa,
Joane baitoa
ihesi. Onartua
izan bedi zimaurra, benedikatua,
zerren bestela zerua
izanen zaigun galdua,
ta zerumuga ezagutzeko
daukat gurari gertua:
Eznaiz biziko zapaldu arte
zeruetako zolua.

14. Arbuioaren bitartez

Ukitzen nauten eskuek
naramate gorantza.
Behera erorteko
eztaukat esperantza;
horixe gertatu
zitzaidan herrirantza
nindoanean, antza.
Eztute ezagutu
neronen mendekantza.
Eztut estimatuko
beren adiskidantza,
arima pisua baitut,
ta noa beherantza.

Nire etsaien eskuak
 usain zikinok dira,
 eskeintzen didatenak
 orain munduko jira;
 eta joan behar dut
 Eldorado berrira:
 Egiazko Palmira
 horretan diamante,
 opaloak balira,
 harri preziatuak
 ederrenak baitira,
 eznintzake itzuliko
 inoiz lore-mendira.

Urregorritzko etxean
 badago edertasuna,
 baina berunezkoan
 tristura bat, astuna,
 edozein gizoni
 demona behaztuna.
 Hau da nire fortuna,
 egunero galtzen
 nauen mingostasuna.
 Hori da egunotan
 galazitzen diguna
 elkarrekin egotea.
 Hau da garraztasuna!

15. Judizioa

Arima penatuak afusilatuko
 dituzte arratsaldean. Eta belaunbiko
 Goya miragarri bat kemen gabe dago;
 eta bere kapela zuen erauntziko
 burutsik balego.
 Ongi jauntzi, edo
 dotoretu gero,
 daduzkan soineko
 apainekin. Arima penatuak dio:
 Hori ezpaita inozko,
 ez utzi, bada, geroko.
 Fusil haueri joran bizian
 egon natzaie espero.
 Nire tristura ezin liteke
 erori jada berago.

Nire etsai zikinek juntatu gaituzte,
baina hilerrietan separatu dute
gure amorioa, ezpaita posible
arimak maitatzea gorputzikan gabe.

Hau delako gure
asturua, triste:
Kaliza hau bete
gainez egin arte.

Bidegabe honekin eznaigo konforme.

Mundua ezta alegre:
Eztut ukatu beinere
Eztakit ongi zergatik eman
nuen bizitza hain merke;
orain eznuke mendira igoko
nire etsaiak hil gabe.

Etsaien kontra nago erruz arnegari,
eman zidatelako ondiko ugari.
Aingeru Serafinek akerra dirudi,
deabru Belialek epetxa kantari.

Eta Dostoiefskii
jaio ezpaledi,
eznioke Prousti
barkatuko hori:

Zergatik gizonari eztion jarraiki.

Picassok ere Goyari
kentzen dizkio humilki
mundu honetan bizi izateko
izan zituen gurari
guztiak, eta beste hainbeste
gertatzen zaio Mozarti.

Bihotzean sarturik daukat mendekantza:
Picasso, Proust ta Bartok damutuko dira.
Hasarre haundiz noa orain haiengana,
besapean zuzia, eskuan haizkora,

ahoañ labaña
eta gañibeta.
Hau da nire harma
poteretsuena:

Saihets-artean dudan arbuio sakona.

Honekin diet bihotza
erdibituko nik, eta
egunsentia datorrenean,
Gernika balitz bezala,
Parnaso berri hori negarrez
orduñ geratuko da.

Heldu nintzen haraino, eta begiratu
 nion nire bizitza hain doilorki hartu
 zidan eskribau hari, eta nuen damu,
 hain jente makur hura bainuen tratatu.
 Mendekantzak ditu
 hamar mila musu,
 eun mila ta piku
 begitarte mutu:

Eta nik bat bakarra behar dut hautatu.
 Gizon guztiek arnegu
 egiten dute: Adizu!
 Zure maitea mendekatzeko
 gura bakarra dakarzu,
 edo naiago duzu dirutan
 egin duguna kobratu?

Hauzi zakar hau ezta konponduko legez.
 Honela uste duenak egiten du amets.
 Mendekantzok irteten didate aldrebes.
 Goizaldean bazkaldu nahi nuen plater
 bete bihotz ustel,
 apaltzeko gibel
 batzuk oso zimel.
 Orain eztakit zerk

sabel-darraio zirdin hau didan ekarten.
 Gora-galea ematen
 didate beti gizonak,
 ta batez ere arratsaldean
 sakon lo egin ondoren,
 zerren orduan karitatean
 eztut egundo pentsatzen.

Zerk bultzatu ginduen eztugu jakin guk,
 zueri gu jasoten itsusiki gurutz
 artez hartan, ta guri, indarrak ukatuz,
 amore ematen; eta ongi dakit egun,
 edo ezagutzen dut,
 eginikan zurrust,
 ezin duzula zuk
 arima para zut,

zerren niri gertatu zitzaidan hau erruz.
 Arnoarekin hordituz,
 edo gaznekin asetuz,
 ezin liteke inolaz ere
 zede gerturik ezagut,
 arima itotzen baita, gorputza
 dagoenean kontentuz.

Belaunika zaitetze! Edo bestela nik,
heriotze osteko eremu beltzetik
pauzu geldiarekin honera etorririk,
eztizuets emanen batere atsedetik.
Nago penaturik;
ezta arimarik
nekatuagorik
agertzen inundik,
eztare infernuetan kondenatzen denik.
Para zaitetze zutirik!
Etzakuskitet damurik.
Eztakizue zuek egiten
nire aurrean otoitzik?
Gauza egokia da hori beti
denarentzako bizirik.

Haek zeuden negarrez, igurikitzen noiz
deskargatuko nuen haizkora hain zorrotz
hura beren buruen gainean, zerren bost
urtean egon ziren nire zai, ondikoz
beterik. Hamabost
eliz-, lege-gizon,
erlojeru, arotz,
errementari motz,
alkate, nekazari eta igeltseru on.
Nire inguruan guztiok
zeuden negarrez: Tristeok,
ai, gure triste, esaten zuten,
ai, gure gajo, pobreok!
Eztigutela zendu artean
pazienteki itxadon.

Zeru gorena dago hodeiez bete.
Gure barnean ere badago hodeia.
Fabore izan genuen orduan legea;
orain apurtu dute gure kodizea.
Epai-emalea
datorkigu, ea
nolako fedea
daukagun. Gurea
erabakita dago. Astuna nekea!
Gizona izanik txikia,
adimentua hertsia,
ezin pentsatu baitezakegu
zein den izanen amaia,
eztezaigula ezer ofrez
ezpada heriotzea.

Egunean iraulten egon da gorua,
erramu freskoekin eginez koroa,
apainduko didana gogorki burua,
ezten inor ni bezain ohoreztatua.

Gauean dornua

eztago lotua:

Nai dute estatua

bat oso haltua

herriko plazan jaso, benedikatua

izan dedila maisua,

gaur dagoena itoa

hainbeste jente artean, eta

baita harnasa kendua,

zerren jainkoak baino askozaz

da bera prestuagoa.

16. Adorazioaren bitartez

Amaitu ginen lekuan

egin dute kapera.

Ezta pentsatzekoa

gizonen bukaera:

Erori zitzaigun

apurturik lurrera

jan genuen platera

mila zatitan. Dut

ezpondatik atera

erregalatu nizun

zilarrezko baxera:

Erlikitzat egun dute

eraman aldarera.

Zure memoriak egin

dituzte gaur elizan,

eznadien hasarra

ostopo baten gisan.

Ezti-makatza da

aurkitua kalizan

asturugaizki izan.

Eztute ezein gauza

deseginen astiz han,

espantuz eta urduri

dabiltzalako prisan.

Hilen dira, berenua

dagoelako zizan.

Eztizu penarik eman
hortikan ikusteak
barkazio gabeko
kondena-gai tristeak?
Niri bai, haundia.
Eztiotsu legeak
erreinuko erregeak
hil behar duela,
zerren bere andreak
adar haundiak jarri
dizkio, bai, luzeak?
Eztizu ajolarik izan
gizon-kondenatzeak?

17. Mendekantza

Elizatar honetan orain ezpanengo,
elitzaidake inola gogora etorriko
zure oroitzapenik edo geratuko
litzake lore gabe etor zedineko.
Barren edo kanpo,
garratz edo gozo,
eztu pausatuko,
ez oheratuko.

Nire memori onak ezin daidike lo.
Nire negarrak eztio
kontsoluari deituko.
Ene maitea, ene laztana,
zu gaberikan eztago
mundu honetan zori gaiztoan
alaitasunik neutzako.

Etzaitezte, mesedez, orain hainbat pobre.
Zuen bihotz urria aberats zazue.
Letaria hauekin lasai etzaudete.
Haragidun gizona benetan da triste.
Eztauka batere
egiazko fede
edo karitate:
Guztia da atzipe.

Zerura jadisteko esperantzak ere.
Miren eztago presente,
betiko dago ausente.
Zuen otoitzok eta erreguok
egiaz dira debalde.
Urrikalmentu gizon-zalerik
eztut inola nik gorde.

Etzaitzte, pobreok, oraintxe defendi;
 nire goikotasuna eztadin ofendi;
 dezazuen ederki zer naizen entendi;
 dezazuen agintzen dudana obedi;
 honera nator ni,
 haltu eta haundi,
 bortitz eta egoki.
 Errezatzen hari
 zarate, gero nadin zuetzaz urriki.
 Ezer ez eska jaunari!
 Biotza daukat hain urri...
 Zuekandikan eznableta
 egun honetan ihesi,
 nire haizkora, nire arbuioa,
 doazkizue hegazi.

Nire hustasunaren barnean, harrika.
 heiagoraz, egiten nuen gogoeta;
 nolako gastigua zen egokiena
 nire borreroari emateko; eta
 ezin nuen pentsa
 beste ezin gauza:
 Talion izanen da!
 Behar dut babesa.

Barnean duten oro nai diet atera.
 Hau da zuentzat morrontza:
 Nire hitzari egonda,
 ezin igarri zein den emanen
 zaitzuen azken parada.
 Enetxo, zuek urrikarriok,
 banaukazue prest jada.

Orduan hasi nuen, gogor eta itsu,
 nire burrukaldia: Geratzeko kitu.
 Beren larruetatik arin nintzen sartu,
 eta errai guztiak nizkien altzatu:

 Garunea kendu,
 hesteak ohostu,
 bihotza zabaldu,
 giltzurrunak moztu:

Gizonaren bularrak labirintu bat du.

 Baina ez nintzen ez, galdu:
 Gauza guztiak aurkitu
 nituen beren leku gertuan,
 eta kanpora botatu
 nituen denak, erroiek izan
 lezaten nundik gizendu.

Arimaren erraiak ebatsi nizkien,
pena litezen denak munduan dolorez.
Fede, karitatea, esperantza kentzen
ausartu nintzen nire nekearen ordez.

Badakit kobratzen,
baina dirutan ez.
Deabruak, erren,
egiten du amets:

Erroiaren antzean ederki da asetzen.
Inork eztaki negarrez
bere garaitza hospatzen.
Gizon etoiak hutsitu ditut
mendekantzaren ohorez.
Hoiek Mireni zioten zorra
kitatu diet ongien.

Burrukaldi haundia gaur irabazi dut;
etsaien harmadurak errez hautsi ditut.
Eta nire nekea ezin diteke neurt.
Eskumako belauna daukat hogeï apur.

Egin diot agur
lehen neukan gorputz
osoari. Ta gaur
eztakit jada deus,
ezpada eztaukadala ezcin saihets-ezur.
Aginak galdu dira erruz.
Okotza ere bertan utz.
Nire zauriak sendatutzeko
jezarri nintzen atabut
baten gainean, malda goreea
eztadin izan hain biluz.

Begiratu ere nuen gatazka-lekutik,
eta eznuen ikusi batere hilotzik.
Ezta egon gizona inoiz hain bizirik:
Ni hil arte ezta egon halako gizonik,
hain bizitzen denik.
Eztute nekerik,
daudelako hutsik.
Merezi nuen nik
eskerrak lizkidaten bihotz-bihotzetik.
Orain eztago itzalik.
Ezta zeruan goibelik.
Beren aurrean ezta kausitzen
lehengo behaz-toporik.
Hoek ibili litezke orain
sufritu gabe mundutik.

Nire hezurretako zauritzar sakonok
medikuntza-legean ezin dira konpon.
Materia zikina bertatik zerion.

Adiskide mamia nendukan Derion,
mutiko guztiz on,
hemen balitz egon...
Eznengoke pasmoz
zikindurik inoiz.

Sendatuko balizkit oraingo zauriok...

Falta zaizkidan hezurrok
eztira ikusten lurreon.
Gora begira nire begiak
ikusten dute derrigor,
zer zen jazoko gizon artera
haizkora gabe banentor.

Eta ikusten dute han goian bestia,
lengo gizon beteek hamorruz jarria,
oraingo gizon hutsek bera jaurtikia,
hamiltegi batean azkar eroria,

lepo ebakia,
buru itzulia,
hatzamar gabea,
agin aterea,

antolatzen duela infernu berria.

Ahora dator barrea,
ezpainetara irria.
Errez izan da higuinduaren
harmak lurrera jotea.
Ehortz dezagun bein da betiko
gizasemeen etsaia!

Nire gorputza eta odol berotsua...
Hezur batzuk oraindik... Ezpaitzen naikoa!
Hau da gizonakandik dakardan kontua.
Gizateria izan dadin salbatua.

Naizela maisua...
Gaucan itsua...
Badator ordua!
Nire erlojua...

Oraindikan aldean baitaukat burua!

Bildots berria, mantsoa;
Jainko bortitza, haltua:
Zuri eskerrak, ordu honetan
dago geugana heldua
joran bizian eduki nahi
genuen salbamentua.

18. Grinaren bitartez

Nire maitalea dago
etzanda lauza-pean.
Bestiarik eztago
ezein duda gabe han.
Garbia da dena
Mirenen gorputzean.
Piztu dadin artean.
Hilotzen artetik
jaiki dadin artean.
Ezta gutziarik
beraren bihotzean.
Zein ederki egoten den
maitearen aldean!

Joane dago indar gabe
gizonari begira.
Sakon sartu zitzaidan
bihotzean kupira.
Munduko gizonak
manaiakorrak dira.
Esaten diet: Tira!
Ta tiratzen dute.
Hau da nire kadira,
ilunpeko txinparta
guztietan distira.
Zein pozik bihurtzen naizen
orain lore-mendira!

Zer eginen zenuke zuk
hegartzina bazina?
Kabiarik eznuke
ezpanintz hegartzina.
Etxean sarturik
dadukat bake fina.
Etzara pospolina.
Baina bai hamabi
ostoko krabelina.
Nire Miren maiteak
dirudi erregina.
Dotoreki sartu zidan
harenganako mina.

19. Azkenengo besarkada

Mirenen maitasuna daukat haltuago
zerupean dagoen ezain gauza baino.
Munduko gizadia salbaturik dago.
Orain ezta problema, ezta misterio,

Joanerentzako:
Argitan dago oro,
agiri ta klaro.
Eta guretzako

airean ibiltea hegazi da naiko.
Ai, ene Miren inungo!
Zure gorputza nun dago?
Atsegin guzti guztien madre
orijinala, gorago
zure imajina altzatutzeko
palankarikan eztago.

Nire zauri gordinak sendaturik gabe,
handikan jaiki nintzen, zerren ezta nire
gurari nagusia ezergatik ere
bakarrik egotea. Hori da debalde.

Maitea, nun zaude?
Negar egin dute
larrosek, ez barre.
Bestea da beste.

Usainen akorduek hara naramate.
Ez emanikan amore,
oro ukatzen didate.
Hara joateko dagozkit hoek
birtute bigun bi galde,
ta baldin nire hezurak hausten
bazaizkit ere bai eske.

Ta urrats geldiarekin harantza noa ni,
nire kontra datorren haizean iheri;
pisuarekin ere nago burrukari.
Mirenek itxadoten didala banenki...

Baina etzait hori
gustatzen neroni:
Oraintxe hezur bi
lurrerat erori...

ionela ezin liteke aurrerantza segi!
Eznaiz atzera itzuli;
eztut indarrik eduki.
Altzipresaren kerizpe beltzak
ikusten ditut hurruti:
Haraginoko indarrek izan
beharko dute geiegi!

Eztut orain artean bilatu nun pausa,
bidearen luzea eztakidan luza.
Bidean dagoena ezta nire gauza:
Nire asmoa izan da hobiaren lauza
gogorkiro altza
baldin al banenza
oraintxe gorantza.
Baina hori ezta
hilerrira nakarren zapore garratza.
Haragi gabe, han datza
nire Mirenen gorputza:
Al banintzake nire hezurrak
hezur hoietan deskantsa...!
Hau da benetan eskapu gabe
gora naraman ametsa.

Har-lauzaren azpira nuen begiratu,
emanik lehenbizi errautsean musu;
Miren nuen honela auspez adoratu;
bere behatz-artearen ere milikatu
nai nuen, setatsu;
oin-zolak ukitu,
orpoak laztandu,
belaunak topatu:
Hamabost egunean bertantxe geratu.
Bere ankartearen maitatu,
eta gerria berotu;
bere petxua behin egon zen
saihets-ezurrak hotzitu,
ta bere agin zuri-zuriak
hamorru haundiz apurtu.

Harria gora jaso bedi, esan nuen.
Bihotza taupadaka, begiak negarrez.
ETA EZNUEN AURKITU BARRENEAN EZER!
Iharrausi ninduen gertaera harek,
nire buruaren
barnean dolorez.
Hermita hau leher
bezate trumoiek!
Eror bedi lurrera ahalik lasterren!
Aurrerantzean inoiz ez!
Ezpedi torre hau ager
gure memori flakoan, eta
salbatu diren gizonek
Jaungoikoari dieten zorra
paga bezate halaxen.

Eznenkien zer egin, arima nun ortus;
 munduan daudelako mila ta bat gorputz;
 zapatarikan gabe, guztiak zapalduz
 Mirenen bila joan behar dut arneguz.

Hau da nire gurutz
 pisuena! Jesus!
 Jainko gabe zeruz
 zeru gurutzatuz!

Nire desesperantzak esperantza dakus.

Inoiz eznezan bertan utz!,
 eskatu nion, humilduz,
 lore-mendian, ta baita ere
 gogota-mendi hain biluz
 haretan. Eta joan nintzelako
 doakit orain mendekuz.

Bizirik eztuena ezin liteke hil.
 Baina honera ezkeru eztut hori jakin.
 Mirenen heilagora hodeietan dabil.
 Nire oroitzapenak barnean dauka min.

Alegre banenbil
 batera harekin...
 Mundua biribil,
 konprenitu-ezin.

Paradisu bat nahi dut, han gaitezen bil!

Egintza bakan hontan, nik
 eztakust argibiderik.
 Bere krobitxet zuri garbia
 lohi zikinez beterik
 lurrean datza, eta negarrez
 goratu nuen bertatik.

Malda gorea dago nire aurrean, hor.
 Gizona nintzenean sei urtean egon
 nintzen eremuaren akordua dator
 nire gogora, eta intzirinaz diot:

Bazekiat gogoz
 hire bide zihor
 guztiak nola igon.
 Berak berriz diost:

Ausart hadi etorten; begira natzegok.

Hariztiraino heltzekotz
 urteak dira hamabost.
 Harantza noa, zerren Mirenen
 hezurak dauden mendion,
 bide bateko seinale batzuk
 harantza naramatenok.

Eznaute enteratu zein den mugarria,
nun bukatuko zaidan hemengo bidea,
zein den Mirenek hartu duen portalea.
Bainan eztit ajola: Nire guraria,
nire gutizia,
laster gozatzea
da nire maitea,
zeinen aurpegia
oihal aberatseon dakardan jarria.
Bera da Salbatorea,
ni Beronika berria.
Birjina Miren dultze gozoa
gurutze bati josia,
zeru berrira igon zenuen:
Hauxe da nire gloria!

Azkenengo mendia: Badakust ortua.
Atzean da betiko arbola sikua.
Bidean utzi dugu gure arrastoa.
Nahi duena gure atzean bijoa!
Banaiz nekatua,
ta doloratua!
Mendia haltua,
gizona flakoa...
Honera datorrena ezte la zimua!
Azpian daukat mundua.
Ez goian berriz zerua.
Hezurrik gabe azkar erori
zait orain nire burua:
Aire naizela haize batean
Mirenen bila banoa.

20. Ditxaren bitartez

Besarkada eder batez
orain juntatu gara;
horregatikan nintzen
igan zeruetara.
Gertatu nahi dut
egiazko aldara;
badaukagu nun para.
Ezkontza berri bat
dezakegun prepara.
Haizeak berak dauka
barrenean ikara,
etortzekoa delako
orain gure elizara,

Mundutarrek adoratu
bagaituzte ere, nola
suntsituko da gure
maitasunaren zola?
Oneriztea da
guretzako kaiola,
eta burnizko bola;
bihotz berrietan
dirakien odola,
eta paradisu
sustraitu den arbola.
Gainerakoak ez tigu
ezergatik ajola.

Ahatzi dugu guztia
lurrean genkiena:
Ni ta zu hitzak, eta
gurea ta zuena;
larruko laketa
ta amaren ditiena:
Maria Matxalena,
Maria Birjina;
azpikoa, gorena.
Orain bat gara biok:
Adarra ta txortena.
Arraza berri bateko
animali lehena.

21. Malda goran eginiko gogoeta eroak

Zimiorik zaluenak,
utzi ditu zuhatzak.
Hibaiondoko haretan,
markaturik behatzak.
Arrokartean gizonak,
ematen ditu urratsak.

Orduan heldu zitzaien,
jaunaren aingerua.
Jan zazu amaren ugatza,
eta edan zazu ura.
Hau da biderik onena,
iraungitzeko gula.

Negu beltzeko gauetan,
ezta agertzen izarrik.
Porru gizenak iruntsi,
litzake edozein zerrik.
Horregatikan morroiak,
geratzen dira itzarrik.

Mundu guztiko lurretan,
gizona da nagusi.
Hura baino gauza bortitz,
edo sendoagorik.
Hegoitik iparraldera,
eztu lurak ikusi.

Legeak debekatu du,
herrian geratzea.
Atzerritarren eskuan,
dirudi jungudeak.
Haur txikiaren odola,
edan duen sugea.

Kartagoko errautsetan,
etzen aurkitzen urik.
Hango amen ditietan,
esnea baitzen urri.
Haur txikiak hil ziraden,
gosez eta egarriz.

Hori da lege berria,
Josepen ezpainetan.
Ta bere diru guztia,
doako limosnetan.
Ezta babarik egosten,
hemengo dupinetan.

Gauza guztien gainetik,
Jaungoikoa maitatu.
Zure burua bezala,
lagun hurkoa amatu.
Orraziaren hortzekin,
zorririk ez zapaldu.

Eremuko arrocketan,
armiarmak kantari.
Hare-arteko ziloan,
eztago denborarik.
Mendietako errekan,
urak daude gaur gazi.

Bide honetako amaian,
eztago mugarririk.
Etxe erdi-erori hau,
munduan den guztirik.
Atzena da aurrerantzean,
eztago ezer bizirik.

Argizagiak astiro,
dabiltza izartegian.
Eguzkirik eztenean,
iluminatzen dira.
Gauza misterioitsuak,
gizonaren begian.

Antzinatikan gizona,
arranoaren alde.
Gizonak bitinak hiltzen,
eta arranoak jaten.
Entzun ditugun pronuak,
izan dira debalde.

“LORAMENDI” OLERKARIA

Bere poesia-lanaren azterketa, bera bizi izan zan garaiari buruz-buru

Askotxo ditugu gure artean olerkarien lanak aintzakotzat artzen ez dituztenak. Euskera bera ere ez dute aintzakotzat artzen ta, jakiña. Baña literatura oroen istoria eta olerkariena, estu-estu korapillaturik arkitu oi ditugu, literatura guzietan zer ikusi sakona baitute olerkariak. Literatura ospetsua duten izkuntzak, olerkariak ere ospetsuak, eta poesiaren pizkundeak, literatura osoaren piztutzea ta sendotzea berekin dakar beti eta nun-nai.

Gogora ezazu, adibidez, Cataluña'n gertatua. Aribau olerkariak egin zuan irrintzi bizkorraren ondoren, olerkariak piztutzen asi ziran, eta aien atzetik, beste era askotako idazle trebeak ere bai. Geroztik dator ango literatura bizi ta ospetsua.

1859'garren urtean olerki-jokuak egiten Barcelona asi-ezkero, katalan-poesia erpiñean ageri zaigu, ta literatura mardul ta sendoaren jabe ditugu gaur katalandarrak.

Gure artean, Manterola ospetsuak egin zizkigun alegiñak lan txalogarri ortan; zerbait onura euskal-literaturari erakarri zionik ezin uka genezake; bear ainbat ez noski, ta ez bere erruz eta obenez, garai artako euskaldunen epelkeri lotsagarriaren zabarkeriagatik baizik.

Geroago, «Euskal-Erriaren Alde»k eta «Euskal-Esnalea»k Gipuzkoa'ko Diputazioaren laguntzaz, urtero egin oi zituzten olerki-sariketak, olerkari onik pran-ko agertu-azirik.

Alabaña, 1930'garrenean, «Euskaltzaleak» zeritzan elkargoak eman zion euskal-poesiari bultzakadarik aundiena. Euskal-Olerti-egunak geroztik sortu zitzaizkigun, eta baita gure olerkaririk ospatsuenak agerian ipiñi ere. «Loramendi» oien artean, Bedoña'tar Jokin, alegia, 1932'gko. Ernani'ko Olerti-jaietan sarituko olerkari argia.

BERE BIZITZAZ ZERBAIT:

1920'gko. dagonillaren 4'an, zazpi mutiko gipuzkoar, geienak beren gurasoenkin, Altsasua'ko geldi-tokian jetsi ziran. Goiz-goizean jeiki, beren amatxoan arpegi negartsuetan musu luze-bero bana utzi-ondoren, bideari eman zioten. Altsasua'ko tren-gelditokian, Aita Kaputxino bat zegoan beren zai, ta lenengo agurrak-egiñaz gero, guziok, erri ortan A. Kaputxinoak duten Ikastetxera abiatu ziran.

Aien artean, amabi urteko mutiko baserritar apala, Arana ta Ezpeleta'tar Juantxo dator. Bedoña'ko Mendibitsu baserrian jaioa da ta ango erreka kantarien otsak eta sasietako billigarruen txinta eztiak kolkoan gordeta dakarzi.

Ez daki erderaz txintik ere. Aren erderazko asierako lanak, parragarriak omen ziran. Urte askotan euki zituan berak maiteki gordeta oroigarritzat. Esatera auexen antzekoak genituan: «Asno tranquilidad comiendo hierba»; «ratón oreja escondió», ta abar. Jakifia: euskerazko itz-joskera, erdal itzez.

Alabaña, ikustekoak dira andik bost urtera egin oi zituan idaz-lanak. Ba dira urtetxo batzuek esku-artearen erabili nituala ta arriturik laga niñuten. Idazle trebearen aztarna berekin zuten. Erderaz ere literaturagille jatorra ta idazle bikaña izango genduan noski, gure Loramendi langillea.

Ez zitzaion, orratio, ari, gure arteko beste askotxori, zoritxarrez gertatu oi zaietena, gertatu: alegia, erdera ikasi ta euskera aztu edo txokoratu.

Bost urte egin zituan Altsasua'n; gero Sangosa'ra jo zuan nobiziadua egitera. Ementxe asiera eman omen zion bertsoak egiteari: euskal-bertso batzuek Ama Birjina'ri, beintzat, egin omen zizkion, gaur ifiun arkitzen ez badira ere.

Pilosofiko ikaskuntzak, Ondarrabi'n bi urtez, eta urte betez Lizarra'n egin zituan. Ondarrabi'n ikasleak urtero —garai artan, beintzat—, done Bonabenturaren omenez, egin oi zuten literatura-batzaldian azaldu zuan lenengoz burua Loramendi'k, euskal-olerkari antzean, noski. Bertso auek 1928'gko. Uztaillean egin zituan: **Guadalupe-bidean** dute izena; ezer gutxi balio zuten. Bertsolari erdi-landu baten bertsoak dirudite. Baña, emen ipintzea merezi dute, gure olerkari gazteak andik lau urtera egin zuan aurrerapen galanta ikusi dezagun:

«Guadalupe-tontor artara
igo nintzan egunian,
baserri txuri asko ikusi
nituben bide danian.
Zugaitzak ere lorez betiak
soro-zelayetan,
elurra egin balu bezela
erruz aurreko gabetan.

Eguzkiaren printzak alaitzen
zituben toki guztiak:
zeñen ederki diz diz egiten
zuten belartxo buztiak!
Oso urrutira ematen zizkan
kolore ikusgarriak
ziruditela danak zaudela
gañetik urrez jantziak.

Diamantezko koroï eder bat
ematen zuben soruak,

eta aldare argiz betiak
apaindutako basuak,
aingeru polit miragarriak
egazti edo usuak.
Gure zelayak orrela jarri
zizkigun bai Jaungoikuak!

Oraindikan oroitutzen naiz
eguzki txit indartsuak
arkaitz tartetik nola azaldu
zituben goiko lañuak,
eta gañera zabaldu ere
likurta oso gozuak.
Usai oberik ezin zeikian
eman baratz ta soruak.

Zuaitz gañetan entzuten ziran
abesti alaigarriak,
goizetik arrats ixildu gabe
arkitzen ziran txoriak,

ta mitxeletak lorerik lore
egan zebiltzan guziak,
t'itxas aldetik etortzen ziran
miragarritzko egaztiak.

Artalde eder oso galanta
zabaldua belardian,
bildots potxolo jayo berriak
amaren aldamenian,
mutil sendo bat txakur batekin
zaitutzen danen aurrian,
ta aiton txit zar bat bere pipakin
arbolaren itzalian.

Ondarrabi'ko Ama maitea
mendi biren tartian,
goroldioz ta untzez betia
itxura eder ederrian...
Beste aldian ikusten dira
Bidasoa'ko ibayak,
Irun, Beobi Ondarrabia
apaintasunez jantziak.

Ondarrabi'ko mendiak beti
gogoratuko zaizkit neri,
edo bestela egon biarko
diat burutikan gaizki...».

Bertsuok 1928'garren urtean egin zituan. Lau urtean gure olerkari azkarrak egin zuan aurrerapena, arrigarria da gero. Izan ere, egunsentiko argi-printza meetatik, eguadiako argitasunerañoko aldea badago bertso auetatik bere azken-olerkietara.

Iñundik ere, bertso apal auek, gure Bedoña'ko olerkari gaztearen bizitzari buruz zer-ikusi aundikoak ditugu: oiek zirala bide euskal-olerkietarako gogoa piztu baizitzaion. Ondarrabi'n, beraz, olerkari antzo, jaiotz zitzazigula esan genezake. Antxe, nonbait, itxasoari ta ango bazter txamangarriei begira, olerkari zala bere buruari antz-eman zion, eta antxe, bere irudimen bizia irudi ederrez, kolore txanbeliñez, eta bere biotz xamurra sentipen ezti ta sakonez josi zitzaizkion lenen-lenengoz.

Ango irakasle batzuk ere, aren gaitasuna ikusiz eta goraño igotzeko lain zala igarritz, euskal-olerkietara maiteki bultzatu zuten, eta laguntzalle izan zituan. Elduayen'dar Tomas aita ereslari ta musikalari trebea batez ere laguntzalle jatorra izan zuan. Etxitzaion sekulan Bedoña gazteari aztu irakasle oni zion zorra. Argatik gerora, «Aitormendi'ko Jaiak» deritzan eta amaitu gabe laga zigun poematxoa, ari eskeiñi zion, esker-enez.

1928'tik 1930'raño, batez ere Arrese'tar Emeteri, Jauregi ta Lizardi'ren euskal-olerkiak irakurtzeari eman zion, garai ortan Txindor Arrese'rena eta Jau-regi'ren **Biozkadak** argitaratu baitziran. Lizardi'ren **Biotz-begietan**, 1932'an argitaratu zan, baño aren olerkiak naiko ezagunak ziran orduan ere.

Garai onetako olerkietan aurrerapen gaitza ageri da: bertsoa, txukun ta jator darabil, itz alperrik gabe. Oraindik geroko mamitasunik etzaio ageri, baña bai irudimen bizia ta biotzondo samurra. Lirikarako gauza zala, azaltzen digu argi asko. Emen jarriko dizut adibidez, garai ontako olerkitxo bat, zeorrek, irakurle, epaia eman dezaiozun. Ona emen:

¡Ardi gaxoa...!

(*ERRAVI sicut ovis, quæ perit*).

Ibarrez-ibar, mendirik-mendi
 Artzai Onaren ondoren
 ;zeñen gozoki, zeñen zoruntsu,
 zeñen gentzaro nenbillen!
 Abesti lagun, atseginkorrak
 Artzaiak zizkun abesten,
 ibargi naro, loretsuetan
 genbiltzanean bazkatzen.
 Egun batean, lilluratua

utzirik ai! artaldea,
 alden du nintzan arturik ala
 bear ez nuen bidea,
 pozkai ondoren urrundu nintzan
 irudipenez betea,
 ludirik barna zoro ninjoan
 iritxi naian ohea.

;Doakabea!... ez nekin bela
 iges urak zekarrena,
 itxumusturik ez nun nabaitu
 sartu zidaten eztena...
 Urrin zerion bide zabala
 lenen Ibilli nuena,
 arantza zorrotz, otez josia
 zorakerien azkena...

Lizunkerizko lore tartean
 txoraturik nebillela,
 ixil ixilik irten zitzaidan
 iñar-tximista bezela
 otso beltz, aundi, amorratua
 erakutsirik orrela
 begi zartatsu, ao zorrotza
 odol bitsa zeriola.

;Ordu samia!... Gogortu nintzan...
 Iges egin nai atzera!...
 Zaunkaka berriz nere gain beti
 otso goseti ankerra...
 Larri nengoen... indarrak aitu...
 ezin nuen jo aurrera...
 ordu berean ojuka ikusi
 larriro Artzai ber-bera.

Zorigaiztoko aztar ondoren,
 ardi guziak baturik,
 estu zetorren menditik bera
 txistu ta oju egiñik.
 Ibar-mendiak aztertu zitun
 malko samieñez bustirik;
 etsai beltzaren mendean larri
 idoro nindun azkenik.

Il-zori artan ikustean ni
 egin zun txistu zolia...
 nere gañetik uxatu zedin
 otso zital bigurria.
 Arin ta laster urbil zitzaidan...
 Laztandu nindun guztia...
 Ezti tantoaz osatu zidan
 biotzan nuen zauria.

Indartu nindun jardun gozoaz...
 gero sorbaldan jarririk
 eraman nindun ardi tartera
 laztan beroak emanik...
 Eznaiz geroztik inoiz alden du
 Artzai Onaren esitik...
 ¡¡Ardi galduak!! ikasi Nor dan,
 Jesus Artzaia nigandik.

Loramendi (O. M. C.)

Urte bi auetan irurogeien bat olerki egin omen zituan, erlijio gaikoak geienak, guziak Lizarra'n, Naparrua'ko Estella'n alegia, egiñak. Etzan orratio lo egon bi urte oietan. Egin zuan lan gogotik. Ea egunero olerkien bat egiten omen zuan-eta.

Idazteko erretzasuna iritxi nai zuan, noski; argatik aritu zan idatzi ta idatzi aspertzeke. Al zuan itz-neurturik ederrenetan bere buruko gogoetak ixurten, eta bere biotzeko sentimenak iraulitzen. Olerkari ospetsua izateko, izan ere, ez baita olerkari jaiotzea aski; beste olerkari trebeen lanak aztertu ta ikas-tea ere, bearrezkoa da.

Esan dizut leen, euskal-olerkarietan nortzuk artu zituan bere maisutzat eta ikasbidetzat; erderazkoetan, berriz, Fernan Caballero ta Gabriel y Galán izan zituan, batez ere garai ontan, irakasle. Azken-olerkari ospetsu onen kutsua badu hertsuetan gure Loramendi'k: itz-neurtu apañak, ederki borobilduak eta opa-rotsuak, Salamanca'ko olerkariaren antzekoak dituzu guziak.

1930'gko. dagonilllean, Iruña'ko Ikastetxera Teologia ikastera jo zuan. Bere libururik mamiena Biblia izan zuan, orduan ta gerora il zitzaigun arteraño. Gañera, Fray Juan de los Angeles, Verdaguer, Martínez Sierra ta Francis James, urte oietako bere lagunik kutunenak; euskal-idazleetan, berriz, leen aipatutakoaz gañera, Lardizabal, Mendiburu ta Orixe. Azken-aldian, Lizardi ta Fray Luis de Leon. Ikusten dezunez, ez zijoan bide okerretik. Ondo baño obeto zuzenduta zijoan erpiñera iristeko.

Apaiz-ikaskuntzak amaitu-ondoren, itz-lauz eta itz-neurtuz, idazteari ekiteko gar bizia zeukan. Euskera maite-maite zuan, eta gure izkera gaxo au jasotzeko irrikitzen zegoan.

Azken-aldiko bere idaz-lanak, mamitsuak eta irudi ezti ta sentimen bizikoak ditugu. Emen banaka batzuk ipintzea izango degu egokiena, leen irakurri dezun artatik, oraingo auetara dagoan aldea, begiz-begi, ikusi dezazun. Ta zero-irek, irakurle orrek, igarriko diozu, nere aipamen eta gorapenik gabe, noraño igoko zitzaigun gure idazle argi au, Jaungoikoak beste urte mordoxka bateko bizia eman balio. Igali mardulak ematen asi, ta elduenak emateko zala, eraman baitzizun Goiko Jaunak Bereguna.

Ona, Otoi, adiskide...! deritzan olerki txiki pollita, benetan. Xamuria, osoa, ta borobilla, gure Lizardi aundiaren jarioaz eta tankeraz igurtzia. Giñartsuagoa degu Lizardi oraindik ere, baña aren idaz-tankeraren kutsua nabaritzen diot, nik beintzat olerkitxo oni:

¡ Otoi , adiskide... !

Ill intzan Ill i ere...! Eraman induten...
Ire itzalak ordea ni baitan dik lur-
Eta abia bai intzan [men...
laño ta eurite...
beste alde ortan
bai al duk aterpe...?

Aurrari pa eta pa!... sukaldean ama
min-ariaz ari da josten min-oiala...

—Esan, ama, esan:
non degu aitatxo...?
Aspaldi jun baitzan,
laister da itzuliko...?—

Sukarretan aittu zan Uda, jaun gorria
otzikaran utzirik seme negartia...

Sutu zaio amari malkoz aurpegia
ta alderaka ustutzen du biotz-intziria...

Lotzen du besoetan laztanka umetxoa
ta ixillean txukatuz begi-jarioa,

—Zer diozu, seme:
non degun aitatzoo...?

Aitatzoo, bai...! zure
Aberrian dago...!—

Ta artean txikiari eskua altxaturik
—antxe goyan—diotsa—bitxiz burestu-
[rik...

Geroztik iñork aitaz galdetzen badio,
belaxen eskutxoaz aurrak darantzuoio.

Ta aingeru batek itaz bai zidak gaur
[esan
nigandik aldatzean noruntza jo uan...

Otoi, adixkide,
otoi, nere alde...!

Bedoña'r Joakin A.

o. m. cap.

(Iruña'n-1931'ko XI'ean..)

Onen-ostean, **Alleluia!** izenez **Zeruko Argia'n** argitaratu zuana emen azaltzea, bidezkoa deritzat; bidezkoa soil-soillik ez-baña bearrezkoa gañera, Loramendi olerkariaren olerki-balioaz jabetu nai badezu. Berrito esan gabe, auxe esan bearrean naukazu: gerora aipatuko dizkitzudan olerkiak ere, **Zeruko Argia** illerokoan argitaratuak dituzula, 1931 ta 1932'ko urteetan batez ere.

Alleluia! auxe, olerki kementsua dezu, bai mamiz eta baita azalez ere. Badu, nere ustez, itz-neurtuen tankeran eta doñu ederrean, Gaspar Núñez de Arce, olerkari Valladolid'arraren alako antzatzoo bat, eta Arrese ta Beitia Bizkaitarraren igurtzia ere. Nola-nai-dala, irudipen aberatsa, ta biotz gorria, ta adimen ernea agertzen dizkigu, beintzat, Loramendi olerkariak. Jesus'ek illen artetik pizturik, kantatu zuan garaipen-kanta dirudi.

Ona emen, ezitiro-ezitiro irakurri dezazun:

¡ Alleluia !

Oztin damait ortzeak, eguzkiak urre
ta argi loreen erdi piztu naiz garaille.

Atsegingai dagozkit zeru ta lur-ama
esku naramatela poz-biderik barna.

Tinka begiz jo naute mimiko-guriak
ta agur-pipirri dauzkat leyaka txoriak

Nir-ñir dakarkit intzak, jantzkialo-

[reak

ta itzul-inguru dabiltz aingeru-taldeak...

Jeiki bitez erriak amorru beltz ga-

[inka

ta arnaseaz ez beste or dira lorrinka!

Zuzen bedi berriren onat borroera

ta ikus beza nora dan bere gorrotoa!

Ikus beza buruan, arantza orde, izpi
ta ubelune bakoitza zorion-iturri.

Ikus beza bularra dirdian urrinka,
ene uso larriei kabia eskeinka.

Ta aittu bazidan bein-bat miñez min

[bizitza,

ene baitan nuen Nik bizitzaren giltza.

Ta argiarekin batez jeiki naiz garaille
sortitiz oro detala lagun ta pozkille...

Erraiñu-lore dago goyan gurutzeta
besoetan dularik pizkunde-lorea...

Poztu bitez gallurra, kanta beza

[beak

ta abestien otsera betoz maitaleak!

Betoz, itzali da ta ekaitz-erasoa
ta ageri da poztari uztargi gozoa...

Ekaitzetik jayo naiz ibaika ditzia,
arantzatik oi dan lez arrosa zuria.

Ezta lurtarrarentzat beste poz-bide-
[rik
elordi latza zear abitzea baizik.

Malko-ttanttan ezpada eztio emango
uztaiak odeiari ez muñ ta ez margo.

Kalbariotik nator urrez buresturik,
udalena bezela negu gordiñetik...

Ez bedi, ba, beldurtu ene maitalea
laño badakus noizpait biotz-mugaldea.

Beti oi du ekaitzak irripar-lorea
ta ara Ni gogoaren eguzki betea...

Eskutuki odeian erne ta zai nago
zenbat durun ekaitzak, ainbat urbi-
[llago.

Ta iñoiz lertuko balitz eztanda-ma-
[rruan
dir-dir nagerkioke saria eskuan.

Loramendi O. M. C.

Baditu beste iru olerki motx eta pollit, Verdaguer'ek egin zituan antzekoak:
irudiak bearbada ezagunak dituztela esango didazu. Ta egia da: baño ain dau-
de ederki antolatatu ta tajutuak, egizko olerkari baten lanak dirala, ezin ukat-
tuko iñork.

Antzekia, Usoekin Gora ta Erletxoak dute izena; bat bestearen-ondoren di-
joazkitzu:

Antzekia

Lore begian kunkurrunkun
erle gorritzak burrun-burrun:
zer ote dio, zer lioke,
lore-beraren nini-lore;
dantzatu ala barruratu,
egoak jo-ta miazkatu...,
zer ote dio, zer esango
loretxoari kukuriko?

Erle gorritzat: zer diozu
lore begian marmaritsu?

Ilargiaren kukupean
urretxindorrak udastean:
zer ote dio, zer lioke,
txiruliruka gaua beste;
sarats itzalen kulunera
ta ibai-erroten dunbotsera...,

zer ote dio, zer esango
ilargiari, aopeko?

Urretxindorra: zer diozu
ilargipean txiruliru?

Zer diotsudan, Ama, Zuri,
lore ta Ilargi zeran orri...?

Erletxoa naiz, lorea zu:
zer diotsudan badakizu!

Ta illargitara karnaba lez,
zugana nago maite miñez...

Ilargia zu, ni karnaba...
bikote ederra... jakiña, ba!...

Loramendi O. M. C.

Usoekin gora

Eleiz-buruan dabiltz goizetik gabera
usotxoak egaka gurutzez goi-bera.
Eguzkira zillarra dixurite egoak
ta aizeaz jolastean esne-pipiltxoak.

¡Nork al lezazken,
elur-usoen
antzera, goyak garaitu!

¡Nork, an... lurtean
loya uztean
gurutz saildua laztandu!...
Erakus zaidazute, zuek usotxoak,
erakus zaidazute zabaltzen egoak.
Ta alkarrekin udaran joaz gurutzera
negutean zerurontz aldatuko gera.

Iruña-10-1-32 Loramendi

Onatx, erletxoak

Muñorantza doa Josutxo, kantari,
belarritan zintzil bi-iruna gerezi.
Mutil xalogorik!... Zeren billa ote?
Kilkerrak, marmari, agur, dagiote.
Baiño... oar!: bêko eultzaren burrunba!
Erle danak, leitsu, ager-ixkutuka...
Zer gerta zaie, ba, Joseph-en erleai?
Lore bat ikusi muñora, poz-dirdai...
Egaldia zaio bat: ezarri da tentte
ezpain-marrubian, —arrosa arek uste.—
Zizta du ta, ene! odol-tanta atera
kutuan, miztuta, berriz egatu da.
Egun gutxi buru, Joseph ezti billa...
Baiño... zer da an? Jesus! Eulzeko is-
[kanbilla!

Erle danak itsu, zoro, norabage
ninitik zerbaitek autsiko bailie.
Ta abaraska-urrean, izarño bezala,
urrin-yarioka, ñir-ñir, odol-tantta!
—Arrigarri bai au!...-ta artuz abaraska
poz-ttutuli yo du Andra Mirengana.
Baiña Andra Miren-en sen zorrotz-
[argia!
Ikusi orduko barrendu guzia...
Josutxo deitu du; laztan dio gero
ta aberaska bera yaten eman dio...

Sagara-muñoan Josu gorde zaigu:
Onatx, Erletxoak, Lore ori miztu!

Bedoña'r Joakin An.
(O. M. C.)

Ez al-derizkiozu, irakurle, Verdaguer'en *Idilis y Cants Mistichs*'etan lotsaki-zunik gabe sartu litezkeala?

Jarrai dezadan bere olerkirik baliotsuenak aipatzen eta epaitzen: Aipagarri deritzait, Aita San Prantzizko'ren Loretzoetako gertakarietatik gaia arturik, egin zigun olerki bizi, poxpoliña. Xoxoak bere kabian sugea sartzen ikusi du; xoxo-kumeak an ditu-ta, or dabil txioka xoxo mindua, adarrik-adar, naigabez josirik... Baña, ara nondik Aita Prantzizko santuak xoxo-amaren pio zorrotzak adituz, kabitik suge zitala uxatzen duan. Irakurri ezazu, ta bere arintasun ta guzi, atsegin izango zaizulakoan nago.

“Maitasuna ez da maitatua”

Udazkena zan. Odol tantozko
ezti-margoa
eguzki-galdak zixurin.
Ibar-gangarrak doi-doi bekozten...
Arrats-giroa
atsegiñaren atsegin
Sartalde-goian izpi trinkoak
jolas zegiten.
Ibai-ertzetan sorgin-ardoak
ditu moxkortzen
sasi-ama ta xulufryn.
Muñoan ziarduten aspaldi poxpoliñak;
baratzean txoriak txirri-otska lertzen.
Ostendu zan euzkia, «urrezko talo
[ederra!]
lurriñez sagardia zuela estaltzen.
Ta amilka daror mendi-kolkotik
itur-aria:
basauntzen mama gozoa.
Untzak lanbrotuz iges dirudi
suge lodia...
gorde-ageriz lepoa.
Ta abeska poil-poil, zurrunbilotsu,
mur-mur ta zotín,
bere betiko leloa,
Astintzen ditu sarats itunak
;ta arindu ezin
negarka zegon xoxoa!
Txioka dabil xoxo mindua
adarrik-adar:
zerbait zekusan sasián...;
lotan zetzala pizti zarren bat
narraska zear,
lapurki sartu kabian.
Ega motxean minduki dagi
pir-pir samíñak,
kulunka sarats-gerrian.
Iruntsi naian badabiltz nunbait
pizti muskiñak...,
badakus zerbait azpian.
Maitasuna gañezka naigabea tontorka

ara or Asistarra, Goi-gotzon galdua.
Sukarretan biotza, urraturik bularra,
zauriak gori-gori, ai! odolustua...
«Ene! nere Jaun Ona!—oyu aundiz
[ziotzan—
ene! maitasuna iñon ez da maitatua!]
Xamurtu zuten xoxo-amaren
pio zorrotzak;
biozti urbil zitzaion...
«¿Zer dek negarka, xoxo anaia?
¿Jarrai mirotzak?...
Ator niganontz»—zesaion.
«¿Kabi barrendik etsai maltzurak
atera al aute?...»
—berriro galdetu zion.—
Esku ertzera ¡parra!... egatuz
kiñuak tarte,
baietz, baietz!... zerantzuión.
«Egia diok, beraz—orraturik ziotsan—
Ire lagun nauk, bada. ¿Noruntz dek
[kabia?]
¡Purrust!... ega batean sasi-pean sar-
[turik
adierazi zion nun zegon etsai.
¡Ura etsai!... So dagi aruntz
;ta arri biurtu!:
kabian suge zitala!
Ume tartean biribildurik
guzien buru,
zai zeukan kankar zabala.
Amorru biziz odol-usmoka
zegoen garaiz,
limurtuz larru azala,
«¡Suge anaia, suge anaia!,
¿nolaz ari aiz
itotzen ume makala?»
Eldu zion lepotik, sumindurik Pran-
[tziskok,
astindu zuan zúmez, urratuz eztena.
Ta irristada luzean, lerdea zeriola
eskuta zan txistuka sasién barrrena.

Moko xabalik ume minberak
 jan eske zeuden:
 eldu zitzaien Prantzisko...
 Ta amari batez beatz-mamiaz
 eman zizkien
 igortzi leun ta jan naiko.

Maitasuna gañezka, naigabea tontorka
 biurtu da negarrez Serapin mindua,
 «Ene! nere Jaun Ona!»: suge gaiztoak
 [nunai,
 ¡Maitasuna ez da-ta guztiz maitatua!]
 Loramendi, (O. M. Cap.)

BERE OLERKIRIK ONENAK:

Zeruko Argia'n argitaratu zituaneetan, baditu ogeien bat, onek bezela aukera litezkeanak: guziak emen ez nezazke ipiñi, baña, batzuk aitatu gabe ez ditut utzi nai. Bere irudimenaren narotasuna ta biotzaren sentimendu joria, gutxi-asko guzietan nabari dira. Baña, nere ustez, **Illargitara** deritzaien olerkian asi zitzaigun bi doai oiek nabarmen azaltzen. Illargiak itsasoko olatuetan sortzen dituan argi-dantzak lilluratu dute gure olerkaria, ta Maria, Ama ta Birjifia, ekarri diote gogora. Illargi ta itsasoaren edertasun eta sakonak piztu diote irudimen-argia ta sutu biotz-garra, bertso erestu ta zolietan, irudi sorgiñez jantziz, sentipen ezti-goxoak iraulitzeko. «Illargi bete, adar-urdiña, lurrun-irule, zillar-jozkiña...» diotsa illargiari: itsasoa, berriz, «garden azala, ditziz ondarra, garbi azpia, gaña leyarra...» ikusten du. Olerki au, ziñez, itzetan aberats, iruditan islatsu ta sentipenean xamur agertzen digu. «Pulchra ut luna» eliz-esaeraren azalpen eder bat degu.

Badu beste bat, **Gutziz Ederra** izenekoa, lengoaren antzeko irudiz ta biotz-sentipenez: «Tota pulchra» eleiz-eresiaren oiartzun ameslaria dirudi. Au ere Loramendi'ren olerki onenetakotzat jo dezakegu.

Bietatik, **Illargitara** deritzana jarriko dizut emen, poliki-poliki irakurriz, ausnartu dezazun:

Illargitara

Pulchra ut luna...

Nolaz diteken, nongo gertari
 iges dagio adimenari...
 Ta alaz ta ere,
 egirik bada,
 eskutu auxe
 erraiñukada...
 ¡Sortzetik, Miren, Erruge zera,
 Ama ta Birjin biak batera!

Zenbat dagidan
 ega gorago,
 ainbat, zalantzan,
 dakust arago,
 ¡Ta ala badere, Erruge zera,
 Ama ta Birjin biak batera!

Kopet-mamia gotargiz arro,
 sakona dazaut, naizenez txarro...

Arrats-zoriak illuna dakar,
 esna-eraziz ontz ta xaguxar...
 Oro geldi da.
 Otsik iñun ez...

Sorgin-egada
guzion gañez...

Sorgiñak berak txistua jo du
ta illargi-izarrak izeki ditu...

Izarrak lagun, illunak etsai,
itsas-ertzean nago egi zai.

Illargi bete,
adar urdiña,
lurrun-irule,
zillar-joskiña...

itsas-auspoak darakar zikor...
ta izar-erdian apurka dator.

Illargitara... oro geldi da,
marmarka-itsaso... neurritz-taupada

Pizti-txirrika
ulu eziñik...

Buru-ausika
gogait egiñik,

barren-odeiak noiz ta beltzago,
itsas-orpoan nasturik nago.

Illargi mea dagit musuka,
ugin-gezalak aitz-atzimurka...

¡Ta itsas-altzoan
musu borobil...!

¡Noruntz dijoan
aruntz darabil...!

Nondik dan ori... asege nago...

¡Uretan izan geroz geiago!

Ugin-barrenak argiz-josiak,
itsas-osiñan par illargiak.

¡Itsas-erraiian
par illargiak,
gira nasian
kiñu pitxiak...!

¡Garden azala, ditziz ondarra,
garbi azpia, gaña leyarra...!

Illargiaren biko bizia,
izar txuriñ kiñu berria...!

Ugin-azala
urratu barik,
barren-itxala

urrez jantzirik...,

be-bean dabiltz parre ta mugiz,
legor-bustian batera biziz...

O Miren eder!, Erruge zera,
Ama ta Birjin izar antzera!

Irudi dezu
itsas-kolkkoa...

¡Ta askatu degu
korapilloa...!

¡Nondik ta nolan, argitara da,
ezkutua gaur erraiñukada...!

Itsas-errota kanta-kantari,
ta izar-ugiñak elkar-dantzari...

Loramendi (O. M. C.)

Loramendi itz-neurtuetan jaio ta trebea bazan, itz-lauetz ere jator agertu zitzaigun. Zeruko Argia'n asi zitzaigun Aletxoak izenez lan arin-politak argitaratzen; bere bizitzaldiaren azken-aldean asi baitzan, jarraitzeko biderik etzion gaxoari eriotzak utzi, ta bere trebetasunaren tanto batzuk besterik ez ditugu. Alare aren idazteko erreztasun eta dotoretasuna igarri ditzazkegu. Ona, adibi-dez, nik gordeta neuzkan bi auexek:

¡Agur tontorrak!

«Amonak esan zidan. Aintxinetako garai zarrean miragarritzko gertaerak arri-tu omen zuten Euskalerrria. Uso antzeko talde zuri bat ageri omen zan ipar-mu-

gatik onuntza; itsasoz beste aldetik edo, ez jakin nondik; baña biotz-begien zoragarri omen zan. Eta geldiro-geldiro, zerbaiteren billa balebil bezela, Euskalerriaren gain bira batzuek egin ta gero, zerugoitik jetxi zitzaion odei mezurizka batean bilduki, Aitzkorri-aldean pittinka-pittinka ixkutatu omen zan, zorioneko atsegin-itxuretan... Amonak esan zidan.

Ontatik luze aundi gabe, Orrilleko goiz-urratze batez, era berian talde uraxe berriren berriz agertu omen zan; baña lenbizikoan baño lilluragarriago bear bada. Oraingoan, bada, argi eta eder zerion Norbait, ots-bigun eta eresi zolien erdi, ba omen zekarten... Goiz artan larrera bide zeuden artzainoak, makil-buruetan ukabillak tinkatuki, begi eta belarri zegozkien. Eta talde zuria, bitarte, ba omen zijoan, ba omen zijoan, urretxindor-sailla bezela kantari, elur-begiak bezin dirdari, usotxoak lez egari. Eta Aloña-mendira zanean, tink egin omen zuan... Amonak esan zidan.

Zer litzaken ori? Ene amonak esango: leen-aldiko agerpen ura, Zeruko Erreñak bere egontoki billa bidalitako aingeru-taldea besterik etzan. Eta lurbira osoa, astertu-ala astertu ta ere, iñon ez arkitu, emen, gure Euskalerra maite ontan bezelako egontoki eder eta maitale zintzorik. Eta atseginka ta poztari, lur ontara jetxi zedilla iragartzera itzuli zitzaioten... Bigarrengoan, ordea, aingeru beraietaz inguraturik, Andre Maria etorri zitzaigun, euskaldunon zaintzalle eta bitarteko izatera.

Jaso euskalduna, zure begiak gure tontor-goyetara eta ikusi zenbaterañoiko maitasuna izan digun Zeruko Amak eta nolako zaletasun eta jayeraz erantzun diogun gaurdaño euskotarrok. Begira: tontor geyenak bere Irudiz ornituak dargerz. Agur, Ama eta agur, tontorrak! **Loramendi An.»**

¡ Lo ta amets... !

«Negua. Zabal-zabal bere ego beltzak. Elurra goyan, pean izotza. Bero eskre edo, ipar mea ateari bultzaka diardu, zorioneko ¡fii...! luze-beldurtia marat ertzetan atereaz... Etxe-arpegiko tella-aoetatik zintzillika, izugarritzko izotz-txi kordak dagertzi, malxo zuria tarteka dariotela... Ate aurrean bi ollo otzez kir kildu-ta... Eta barruan?...

Barruan...! Su-bazterrean exerita, Semetxoa besoetan duala, A. Birjiña josten ari da... Sutan lapikotxo bat esne poil-poilka bits arro-txuria goraka dagerkiola... Aur-abarka gañean katutxoa lo-zurrunga... Eta atea bitarte, ixil-ixil, Jose zorionsua zurgintzan...

Jesus Aurak negarrari damaio; eta A. Birjiñak, biotzean estutuz, igortzika lo pixkat egiteko dasayo, onezkero nekatua bai-dagola-ta... Eta geldi-geldi, kulan-zabunean erabiliz, lo eragiten dio aopean kantari:

Ene kutuna, lo ta lo.
Sagar ximela emango.
Mamorro beltza baletor,
burruntziaz banaiz ni nor...
Nere biotza zain dago.

Ene kutuna, lo ta lo
Soñekotxoa egingo.
Zakurrak zaunga badagi,
etzaitzela, zu itzarri...
Makillarekin nik joko.

Ene kutuna, lo ta lo.
Nere biotza zain dago...

Eta Jainko txikiak, altzoan erdi gorderik, lo dagi: ¡lo ta amets...! Lo... amaren magalean. Amets... amaren biotzean... Miren Ederra ezifiez dago... Jose Z. atean kukuka... **Loramendi A.**»

Ez det uste bi auxek besterik argitaratu zituanik. Orrelako idaz-lanetarako esku berezia zuala adierazteko aña, badira, beintzat. Ipuñi pollitik idatziko zizkigun, noski baño noskiago, gerora, bizia ta osasuna Jaunak eman balizkio.

Bi poematxo ere utzi zizkigun bukatu gabe ta zirriborroan idatzirik, orraztu ta bukatzeko asmoz: **Txinparta-eresia** ta **Aitormendiko Jaia**. Azkeneko au, aurrekoa baño landuago bai, baña bukatu gabe, biok.

Bukatuta laga zizkigunak bi ditugu: **Arrantzalien Arrats-otoitza** ta **Barruntza-leyoan**. Lenengoa, 1931'an argitaratutako «Eusko-Olerkiak» zeritzan bigarren liburuan agertu zan; besteak, Ernani'ko Eusko-Olerki-Eguneko sari nagusia irabazi zuan.

Beste olerkirik laga ez baligu ere, bi auxek naikoak genituan, olerkari Bedoñatarraren izenaz, euskal-literaturan, euskerak dirauan-arteon oroitzeko.

Arrantzalien Arrats-otoitza olerkari gaztetxo baten lana dala, aisa somatzen da; baña, ez lezake inork esan balio gutxikoa danik. Badute bertso auek lirika-sua, ta irudi ederrik pranko, ta alako adore berezi bat ere. Euskal-arrantzale jatorrak eupatzeko kanta oldartsua degu. Itxasoak eta itxas-gizonak biotz-barnean, gaztetxo zala, laga zioten zirrara, bertso borobil eta erestsuetan jarri digu. Zatika-zatika eratutako poematxoa izan-arren, guzia lokarri bizi batez lotua ageri zaigu. Ondarrabi'ko komentuan ikasle zala, noski, bururatu zitzaion olerki au, geroago tajutua ta egiña badago ere. Bertsoetako trebetasun arrigarria agertzen digu ta irudimen berezia, benetan. Euskal-olerki gutxi, oso gutxi gero, izan-go ditugu, oni, irudimen-joritasunean emango dionik.

Baña, askoz ere lan osoagoa ta baliotsuagoa degu **Barruntza-leyoan**, Ernani'ko Eusko-Olerti-jaietan sari nagusia irabazi zuan olerkia.

Alabaña, ontaz jarduten asi baño len, **Arrantzalien Arrats-otoitza** ren aha-paldi batzuk emen ipintzea ondo litzakeala, deritzait, irakurleak berak nik esandakoa sendotu dezan. Ona, **Vesperalia** deritzaion zatia:

«Itsas-ertzean illunabarra
loretzen-dager arkaitz-leyarra...

Gallurrik-gallur
koroi-antzikur,
odeiaz lore, geziaz itur,
oeratzan da eguzki-garra.

Mendi-txuntxurra baño arago,
zeinbat jeixten dan, ainbat gorago,
betarte biak,
zorrotz josiak,
euzki zarraren azken-izpiak
arrano beltza edari dago.

Arrats gozoa. Giro epela.
Itsas neurgea urre bezela...

Ugin kixkurak,
lenaz ziurrak,
orain pizkortzen gauan beldurak,
ixil ereinduz itzal motela.

Urruti dakust jolas betean
ur-mendi sailen apar xarean
kayu mordo bi...
Ugiñak sarri
ur-azalean borboil, jostari,
negar dagite lurraraz lertzean...

Arrats gozoa. Giro epela.
Itsas neurgea urre bezela.
Gañez osiña
geituz urdiña...
zillarren gainka labe irakiña,
ta artega nondik lurrun txapela.»

Ezin ukatu, bertso-neurri zailtsua aukeratu zuala, gogoetak eta bulkoak, argi ta garbi, azaltzeko; argatik, nere ustez, ulertzeko ain erraza ez izatea, ortik datorchio. Aitortu bearra degu, ostera, itz-neurturik zailenak, trebeki tajutzen, mutilla genduela Loramendi.

Orain, **Barruntza-leyoan** aztertu dezagun. Goitarragoa degu au, leengokoaren aldean. Gaia, Jainkozko utsa du: Maitea bere barne-muñean ikusirik, Arekin dituan maitezko artu-emanak biziki adierazi. Orretarako, mota askotako irudietara jotzen digu olerkariak bere baitan nabaritzen duan zoriona azaldu naiean:

«Nora noake, maitasun eske, neregan baitet
ederrik oro berezko ditun Maitalea?».

Argatik, barnera biltzen da, ta barnean daukan Maiteari zuzentzen dizkio egundoko biozketa zoragarri, gogoeta ta irudi eder; biotz-arnasa geituz dijoakio, ta bere kanta, geroz ta zoliago ta biotz-ixurtze goxoagoz gantzutua ageri zai-gu azkeneraño.

Jainko-maitasunez jositako biotz maite-mindu baten, eta era berean olerkari arnas aundiko baten olerkia degu auxe. Ahapaldi guziak daude, zein baño zein irudi ederragoz josiak. Biotz-oldarrez bizituak gañera:

«Maite dut, maite... maite, egaztiak egadak aña;
maite... illargiak kuku-igaria gauan beste...
Maite nau, maite...; maite, dirdaiak ispillua lez;
maite..., edertiak ume xaloak bezelaxe».

Biotz-kanta da, soil-soillik, olerki eder au. Maite-kantua, baña, goi-maitezko kanta goitarra. Jainkoa sartu zaió biotzean, eta argiz ta lorez josirik laga dio anima:

«Oro det izpi, oro det lore, oro det kanta
ene gogoak ikusi bait-du aldaketa...
Gela ontara ene maitea sar ezkeroztik
biotz-ezurak bai dute naiko loraketa».

Maite-minduak ez lezazkioke bere maiteari gauza sentikorragerik esan, eta ez da anima jainkotiarrek bere Jaunari, sentipen-jario eztiagerik ixuri ere.

«Nere bizia ezta nerea, berea baño.
Bera, ordea, nigan bizi zait bat egiñik.
Ta intxaur-adarrak, ez oi duten lez esnerik gabe,
nerez ez dakart jan-gai liraken zitu onik».

Lan luzea, ta aspergarria litzake, ahapaldi guziak banaka aztertuz epai ala iritzia ematea; ahapaldiak oro baitaude, gañezka bezela, irudi sentikoez eta maite-intziri eztiz. Luzea degu olerkia, poematxoa baitirudi, ta asieratik azkeneraño batasunik galdu gabe, ahapalditik ahapaldira biziago ta oldar-tsuago ageri zaigu.

Itz gutxitan auxe dezu bere gai-mamia: anima zalekeri mirriñez josia bizi zitzaion, eta eguzki-bero-ezaz makaltzen:

«Migura baizik etzan ageri adar-ertzetan;
beso zaintsuak, ezur iduri, sutarako.
Ta illundi-loan lasaiki zetzan muxar gaixtoak,
begiz jo zitun bere sustraiak kabirako».

Auxe zan animaren egokera kupigarria; baña, beingo batean, ate joka sentitu zuan norbait bere barruan, eta atear irikiz, barnean sartu zuan ezker, argia, osasuna ta zoriona sortu zitzaizkion. Gero, zein baño zein ahapadi txanbeliñagotan, maitaleak ekarri dizkion ondasun ta zorientasuna kantari ari zaigu. Kanta luzea ari du, baño atsegiña oso. Ez dute ahapaldiak batere aspertzen, bizi ta txamangarriak baitira guziak azken-arte.

«Beingo batean, ate-danbada entzun deritzat,
ta atera nintzan, giltza eskuan, an nor ote...
Ta idekitzean... ura bai zala maixtar bakoitza...!
Ondasun oro eskeñi zidan biotz-orde...

«Sar zaitetz, bada, erantzun nion, gela ontara...
Ortxen zaudeke zure gogora nai adifña»,
Ta au entzutean zuzendu zidan argi-zirrara,
ene! neregan ikusi nuen loi-osiña!

Arrezkeroztik, ene aularen sendotasuna!
Arrezkeroztik, barren etxeko poz ta atsegin...!
Naiz laño egon zeru ta lurak, enegan beti
enegan beti euzki-urra dirdai-oztin!

Zabaldu zaizkit, noizbaitekoan, biotz-begiak;
noizbaitekoan upatu bai det maitalea.
Ta ikuste uts-utsez, bereixko balitz etxe ontatik,
bertantxe nuke zorigaitzaren zastadea.

Beranduegi ai!, zoritxarrez, ezagutu det;
beranduegi ate-jokara naiz oartu...
Egunik-egun biotz-atean noiz idekiko
ta itxu beltz onek, muzin gaiztoan, ai! giltzatu!

Oraingo nere zentzu galduen itzarri ona!
Oraingo nere begi lausoen ikusia!
Lengo ederra, narda dakuste; narda, ordea,
emen litezken eder oroen iturria...

Emen dagotik, emen dagotik ene Maitea;
biotzak baitu sumatzen bere agerpena.
Zai dagokio, pozaren mende, noiz elduko ote
zentzu guzien zorabio ta zoramena.

Auxe biotzen egon luze ta pilpil berdiña!
Auxe ixillaren adigarrizko jardun goxo!
Arantzak sartzen balizkit ere, nere biotzak
ezten-zolotik, zorun berria gaur artuko.

Igortzi-leunka, euslari dauzkat bere besoak;
bere niniak, ene begien ur-ixpillu.
Ta argi-jarioz dagizkidaten mintzo eztiak
esker berri ta biotz-jantzien edergaillu.

Arnasa batek darabil gure bular-auspoa;
taupari berak biotz-unea pilpiratzen.
Ta udalen-lorak eguratsera liraken eran,
maite-larrosa muxuan zaigu gorrixtatzen.

Maitasun-izpiz urtuki dago nere gogoa;
zenbat jaramon, ainbat biotza goriago.
Ta argi-dirdaiak lillura duan txoriñoa lez,
galda zuritan, eguzki orri begi nago».

Ta orrela jarraitzen du Jainkoa ta animaren arteko besarkada estuaren maite-bizitza kantari. Animak ez du kanpoko beste ezer irrikitzen... Bertan dauka bere Maitea, ta maitearekin, dana; Bera baita zorientasun-iturri agortu-eziña. Lilluraturik dago anima, ta kanta ta kanta, besterik ez dagi: bere zorriona adierazi, ta alkar-maitasun ori abestu.

Baña, bildur da noizpait zorion au galduko ote duan eta bildur-ikaraz, dio:

«Ez al dit iñoiz iges egingo Maitale onek!
Ez al dut ai! nik etxe ontatik, baztertuko!
Maite-aduak egingo al du, gu izan gaitezen,
bera neretzat ta ni osoro, beretzako!

Urtu dezala geroz geiago biotz-lausoa;
zabaldu bekit ezagueraren nini-izarra...
Ta alkar-izpien beroaz laixter urre-kuskuak
auts-antz nituzke, urrin-malutan, parra-parra:

Iñoiz ez al dit nagiak joko barren karnaba;
ez al du utziko, asita dagon, xinta mea.
Egunik-egun aittuko al zait maite-loloan,
gozatu dedin irakas dion Maitalea.

Ta abesti orren oyarzunera, pizkor genuzke
maite-eguerdien egon luze ta bazkal-mintzo.
Ta arratsaldeak, izpi-euritan, lekarzkiguke
maite-koluxken izar zuri ta zorur-ardo...».

Olerki onek jaso zuan euskal-Parnasoaren gallurreraño gure Loramendi. Egin zizkigun olerkietan, auxe goitarrena, ta III'garren Eusko-Olerki egunean lenengo saria irabazi zuana.

Bere lenengo olerkiak, ikasteko saiok besterik ez ziran. Geroago, bere bizitza laburraren azken-lau-urteetan egiñak, badira larogei gutxinaz, olerki-izena merezi dutenak; ogeien bat, benetan jator ta ederrak, oien artean, bi aitatutako poematxo, **Arrantzalien Arrats-otoitza ta Barruntza-leyoan**.

Bi auek ez dute alkarren antzik; bat kanpora begira, ta bestea bere barnera begira-begira, tajutuak daude-ta. Baño, biok poesi lirikuairen igali eldu ta naraok ditugu; bigarrena batez ere, euskerak dirauaño, olerki-zale orok atsegiñez irakurriko dute, ta nere lantxo onetan aipatu dizkitzudan beste olerki polit ta ezti oiek ere, euskal-poesi-sorta oroetan, diz-diz dagiteke, ta Loramendi'ren izena euskal-olerkari ospetsuenen artean biziko da, noski baño noskiago.

Loramendi'ren olerkiak guziak dituzu ozenak, irudimenez egakorrak, eta biotz-ikuttu goxoa dagitenak, eta baita zirrara ematen dutenak ere.

Zaraya (O. M. C.) idazleak, Loramendi ilta andik laister, **Zeruko Argia'n** idatzi zuan:

«Ez da arritzekoa, langille, ta langillea aspergea, izan baidegu Loramendi. Orotan Jaungoikozale ta euskaltzale, Jaungoikoaren eta euskeraren alde lanean ari zan, izkuntza-arrobian itz eder ta egokienak aukerutzen. Norbaiti entzun diot Loramendi'ren neurritz batzuk belarriai itsatsiak gelditzen dirala, eta noizbeinka abesten asten zaizkiola. Ori bera gertatzen zait neri ere ta egiz, euskeraren asieratik elkarren billa zebiltzan amaika mintzo uztarritu dira bai Loramendi'ren bidez... Baña, beste nonbait zuen iturburu onena. Gazte-gaztetatik ederrak subera, lur-inguruetakoz izaki bakoitzarekin zegokion izkuntzaz itz-egiten oitua, Confontaine'k bezela esan zezakean: «Izaki bakoitza mintzo zait bereziki, ta biotz ondorañokoa det». **Jaungoikoa ta Euskera** aukera zitun elburutzat eta Jaungoikoak eta euskerak biotza edergaiaz bete zioten, **barruntza-leyoak** zerura begira eta biotzondo begiak gure lurraldian josita, eman digu eman diguna Bedoñatar lagun berdingabeak».

Ona emen ere, Zaraya'ren iritzi onen-ostean, A'tar J.'k, «Eusko-Olerkiak» III'garren liburuaren itz-aurrean, garai artako olerkarien artean, Loramendi'ri buruz, idatzitako zerbaitzuk:

«Oker legoke orratio «Loramendi» badaezpadako olerkaritzat yoko lukena. Lenengotan, asiberria izaki, odei-gaiñetaraño igotzeko lain ez-ba-zan ere, ba zekian bere olerkiak ederki apaindu ta borobiltzen. Eta batzuek ala ere eta Eusko-Olerti-egunean, Ernani'koan, sarituak bereziki, argi erakusten digu ez zala gure olerkaria mistiko-edertasun-dirtdaiak nabaitu, ikusi ta azaltzen nolanaikoa».

«Ez zituan, egia esan, bide-erakusle geiegi izan elertigaietan eta batez ere eusko-olertian nondik yo erakusteko. Euskaldunetan Arrese'tar Emeteri, Jau-regi ta Lizardi ezagutzen zituan. Gutxi-geiago irurak eragin zioten zerbait aren gogoari, ta, alako nabarmenak ez ba dira ere, irurenak arkitu ditezke «Loramendi»ren olerkietan aztarranak».

«Orratio, Lizardi ta Arrese'rena baño Jauregi'ren antz aundiago du neurtitz askotan, ta baita bere olerkari-izaera osoan ere...»

Eta ona, itz-aurre orren azken-aldean, Loramendi ta Lizardi olerkariei buruz, zer dion:

«Lizardi'tzaz itz-egin genuen oraintsuen. Lizardi'ren besterakoa genuen Loramendi. Aren ta onen bideak alkarren aurkakoak ez ba dira ere, oso dira banakoak. Lizardi zaintsua, gogai sakonak soil yalkitzen zituana, irudi bakan-bakan aukeratuak gorri-yator ematen zekiena, esan diteke irudimena buruaren mendean lotzen zuan gizona zala. Loramendi'k ostera, yarei darabil irudimena ta bere gazte-iturburuko etorria, ibaika dioakio neurritz oparo ozenetan».

«Loramendi'k ere ordea nagusiro erabiltzen zuan euskera. Ez, noski, Lizardi'k bezin buruz ta sakonki, euskeraren erri-erraietan murgildua bait-zan Lizardi, baño bai errez ta naro, gurasoen izkera ederki ikasi ta landua izaki. Aditz irabiazale bait-zan, orren bidez apainki tinkotzen zituan neurtitzak, itz ugari aberatsez yantziz-eta. Bere olerti-udaberri-udaberrian igartu zaigu Loramendi, itxaropen-lore bipila. Olerki-bideak urra ta beste gabe. Aren izena, ala ere, betiko idatzia da euskal-elerti-orrietan».

A'tar J. idazle trebearen itz eder auen ondoren, osatu ditzadan nere izkera traketsez, Loramendi'ren bizitzako azken-goraberak.

1933'gko. Epaillean, bi gorengo euskal-olerkari, Lizardi ta Loramendi, eraman zizkigun Jaungoikoak. Biok gure literaturan utsune galanta laga bazuten, ez zuten euskaldunen biotzetan ere, samintasun makala eragin, eta zirrara nolanaikoa utzi.

Loramendi, apaiz-egiteko egun-egunetan, Epailaren 25'ean, il zitzaigun Donostia'n, bere biotz aundia edergalez josiena zeukan garaian eta lanerako sa-soirik onenean. Lizardi bezela.

Aingeru antzera il zan, Zerura begira paketsu, ta itxaropen biziaz. Alatsu Lizardi ere, Zerura begira, ta itxaropentsu, Jaunaren naiarekin berea batuta. Biok, euskaldun fededun, sinismen-itzak, ain maite beti izan zuten euskeraz esaten, il ziran, euskaldun guzioi ikasbide ta jarraibide eder-ederrak utziaz.

Loramendi'k bere amatxorentzat **Meza-berri** egunerako olerki ederra egiña ukan ta maiteki gordeta.

Zillegi izango al zait oroigarritzat ementxe ipintzea. Era berean, ez al zaigu lerkari bezela obetogo bera ezagutzeko egokia izango?

Ortxen daukazu, bada: atsegiñez irakurriko dezun uste osoan nago.

¿Nor eta zer naizen...?

«Nai bat gaitu dezu
Nere aitzonean
Jazartzen zaizkidan
Etsaien aurrean.

Burua gaimenez
Igortzi didazu,
Ta nere ontzia
Bai dala gozatu!

(XXII'garren Eresia)

*Ene ama maiteari,
Meza-Berri eguneko*

Oi ama, oi ene ama nerean,
nor eta zer naizen?...

Oi ama, benetan, zure semea
ez daki inork zer den!

Itzali zazu, ortzea, gar-gezitze ori.
Gallurretik ondarrera su-gurdia irauli.
Lur-zale zabilzatenok, begi biak itxi.
Jaungoikoaz beste danak nigan auspez
[yautsi...

Oroen buru bainago
Jainkoa eskutan.
Nere alari etzaio
muga bat ere eman.

Ots, Andra Mari berbera
ni añaia bai ote?...
Ta Ama gozo au ezpada
nor gero litzake?...

Oi ama, oi ene ama nerean,
zer eta nor naizen?...

Oi ama, benetan, zure semea
ez daki inork zer den!

Ene gogora dagokit zeru-goi osoa:
ots dagiet-ta bertatik, ogi eta ardoa
ez dira ogi, ez ardo, baizik Jaungoikoa,
itxuretan beste arren, dan bezelako.

Au bai zentzuen gezurra,
egi uts-zurra ustez:
me, zuriño ogi-apurra...
baña ogirik ez!

Ontzian ere ardoa.
Begi biak: «ardo».
Itz batzuk zaizkit naikoa.
gezurtatzeko oro...

Oi ama, oi ene ama nerea,
zer eta nor naizen?..
Oi ama, benetan, zure semea
ez daki iñork zer den!

Mirake zintzoenik dut Goiko Jaun
[aundia:
dei orduko, nere eskutan, du bere
[aulkia...
Emen dago ogi eta ardo-antzez estalia,
sukarrez, orde, mamian maitasun-zau-
[ria...

Oi, al'baleza gizonak
nolapait gaur esan,
Jainkoaren esku onak
zenbat egin didan!...

Kanta bezaio, bai kanta
biotz onek beti!
Ekeratik orrobira
Aintza, Jauna, zuri...!

Oi ama, oi ene ama nerea,
nor eta zer naizen?..
Oi ama, benetan, zure semea
ez daki iñork zer den...!
Jaun onek egin zezaken, gogo-ta ez
[beste,
izar-morkak zitezela beste orrenbeste.
Egin zitzaken lurreko auts-ondarrak,
[urre...
Bere alaren aldean fitsik ere ez dire.

Baiño, arren, Jauna, barka,
zure esku ioria
nigan zearo ustu da,
gain baitit neurria.

Bein, Jauna, egin banauzu
gizon loi-apurrez,
egiten ere zaitut zu
ogi, ardo ta itzez...

Oi ama, oi ene ama nerea,
nor eta zer naizen?..
Oi ama, benetan, zure semea
ez daki iñork zer den!

Zer nai luteken
ez dut asmatzen...
ta Irudi-garrak fa-fa! gora.
Ta iturrik-itur,
uso-antzikur,
badatoz «Aizpak» gar-ondora.

Ipar mea da: ega geldian
eres kixkurra darabil.
Ta izar-bidetik Irudi-goira
odei gorritzak ditu bil.

Noren Irudi
ez galde neri:
ibaika sua baitario.
Suzko labea
bekokipea...
goi-antza suak dakarkio.

Naikoak dituzu Bedoña'ko olerkari gaztearen irudimen sukar eta egakorra,
leenaz gañera, ezagutzeko.

Poematxo au, ondorengo ahapaldiaz dirudienez, Euskalerra'ren gorapen bat
izango zan, noski. Etzion eriotzak laga bukatzen.

Bere buruari Loramendi izena jarri zion, biotza poesia-loraz josia nabari-
tzen zualako nonbait. Mendi osoa loretan zegoan garaian, eriotzaren izotz bel-
tzak guzia jelatu ta igarturik laga zuan. Zenbat eta zenbat lore eder emateko
ote zegoan oraindik mendia!

Auxe izan bedi nere azken-itza: Loramendi gai zan lirika-mallean goi-
goienetako malletara igotzeko, ta orren gazterik il ez bazitzaigun igoko zan,
eskierki. Alaz guztiz ere, utzi zizkigun olerkiak, bere garai aietako olerkaririk
onenen artean jarri zuten, eta Ernani'ko Olerti Jaietarako eratu zan Olerti-
-Gudian, 1932,gko. urtean, lenengo saria irabazi-ezkero, berriz, Loramendi izena
euskal-literaturaren orrietan betiko idatzita gelditu zan, iñoiz ez aztutzeko.

Luis Jauregi

Inar darien atson-odeiak
Irudi-gaiña dastalte...
Ta «aizpa zuriak», abestu-ala,
elur-zugaitz bat dakarte...

Noren opari
ez galde neri:
gizon muxarrak ez baitazau...
Txingar urtua
aren burua...
oñazkar-bidez egun ta gau.

Odei-matazак oinpetzat dauzka,
zillar-txuntxurra bakaulki...
Aritz-abarra eskuan tente,
buruntza ordez... eguzki.»

KANPAIEN ATSEKABEZ

Teatru-lan ariña, lau unekoa

(«Garagarzako Mutilla»-ren ele zaarrean errotua)

Egillea: EUSEBIO ERKIAGA

JARDULEAK:

METERI	Garagarzako mutilla
AITONA	Meteri-ren aitona
TXORGORI	Auzoko gizon bat
MORROIA	Etxeko morroia, Salus bere izenez
LAMIÑEA	Meteri-ri begizkoa egin eutsana
TOTA	Meteri-ren ama
MARI	» arrebea
GARAZI	» »
KATALIN	Auzoko neskatilla bat
DOMINIKE	» »
MAINASI	» »

ALDIA: Ele zaarrarena, orain mende batzuk, aurki.

TOKIA: Arrasate-Mondragoiko Garagarza auzoa ta inguruak.

LENENGO UNEA

(Mendian, Leniz Ibarra gainduaz diran tontor-aldeetarik batcan, Meterik, artzaintzan diardu. Makillea eskuan, eta abar).

I

METERI.—Eguzkia nagiro, baiña badoia bere oiaren eske. Nekeak, edonor makaldu oi dau, ta nire gerriondoak be, nai leuke etzunaldi ederrik. Orra!... Ta nire txakurrak, nun ete ditu bere zentzunak? Ardiren baten usaiñean, aztarren billa ete dabil? (Txistu-ots egiñaz) Ardiak be, lo guraz dagoz, eta nire txakurra, baiña nora joan ete da? (Alderdietara begira).

KATALIN.—(Ager bedi). Ai, ene! Emen zagozana jakin izan ba neu jakin, kanta polita entzun-erazoko neutsun, ba, Meteri. (Iturrintz doa, pedarra buruan).

MET.—(Ardura eskasez) Iturrira joateko orduak al dira oneik? Arimen kanpaia noiz joko ez ete dago?

KAT.—Kanpaien ardurea izateko, sakristaua bere, ba al zara ba?

MET.—Ez aincerik. Baiña aitarien ipuñiak entzun izan ditut; sarritan ganera, eta illunabarreko urketak iñoiz oker urten dabela jakin be bai.

KAT.—(Barreka) Ja, ja, ja, ja!... Ja, ja, ja, ja!...

MET.—Zer, barreak al dira?

KAT.—Ikusten dozu argi asko.

MET.—Barre zoroak. Ba!... neskatillen barreak.

KAT.—Meteri, zuk neskatillarik bako mundu pitxiren bat egingo al zenuke? Entzuizu: neuri bakarrik eta isillean neskatillen bildur al zara?

MET.—(Asarretsu). Nik ez dot neskarik bear.

KAT.—Ez dakizu zuk gauza ona zer dan. Ez-jakifia izateak izango ditu, bearbada, bere alderdi zerak. Baiña okerrak be bai, orixe bai! Ta zu, oindifio, kokkol-barruan zagoz; txita baten beste edo dakizu-ta... (Mutillarengana urreratuaz) Meteri: jakin bear zenduke inguruko auzoan nonor badagola aspaldi zure begira.

MET.—(Arriturik) Nire...?

KAT.—Bai, morrosko, bai. Ain lotsorra ezpazifia, esan be esango neuskizu, zure belarriok gozatu nairik.

MET.—(Itza aldatu itxuraz) Ardiak batu bear dodaz... eta ez dakit nire txakur zintzoa nora aldendu jatan.

KAT.—(Mutillarengana urreratuaz) Tira, Meteri, entzun nai izan egizu, zuri azaldu guraz dodana. (Eskutik eldu nai deutsa Meteri-ri. Onek, ostera, arek ikutuaz batera, apartera aldegin). Zeinbat bidar egon izan naiz ni, zuri begira ta begira, domeketan elizaratzen zaneanetan, apain, begi argi, mutil txairoaren antzera, eta... Esan be bai, neure buruari eta adiskidetuak entzuteko bestean bere: «Ai, Meteri orixe!... Leniz-ko ibarretan ez da orrelako mutil gurbil eta apalik. Nok eskuratuko ete dau orren maitetasuna eta amodioa? ¡Ene!... Ta kolore gorriak urten deutse matrailetara. Ba!... (Arro) Katalifiek ez daki inoren atzean ibilten. Agur... artaburu!!! (Beioa).

MET.—Orra ba. Zeozer esan nai neuskio nik, asarratu ez daiten. Baiña ...mifia zimurtuten jat, abarka zaarraren narrua lez zertzen jat, eta total-motel, trabauta jarri. Zegaitik ez ete naiz ni Peru langoa, Matxin-en antzekoa, Baiñat-en taiukoa?...

Orreik dira mutillak, orreik! Domekan be, an tabernan, entzun neutsen kontu zerik bai! Beti dabiltz orreik neskatilekin dantzian, neskalaguntzen, eta mosuketan eta... Ene, ene, ene!... Praille joango ete naizen itanduten deuste edonoiz.

II

TXORGORRI.—(Ager bedi) Illuntzeon, Meteri. Ez al da sasoi ardiak txabolaratzeko?

MET.—Bai ba, bada izan, onezkero ardi maixkarrok ezkortara bidean jarri-erazoteko. Zelaiak idor dagoz, siku, eta illunabarreko ozkirritxua atsegin jake ardiai, barrura baiño leen.

TXOR.—Ez al dogu lortuko sikate zital onen amaitzat, zerutik euri mamin-tsuri?

MET.—Ulea badabe ardiok, aragirik urri oster. Beti edo sarriegi diardue beeka, eta bildots guztiak saldu ditugu ezerezean, gosez ilda ikusi orduko.

TXORG.—Mendiok alde batera utzi, ta ibai ondoetako zelaietarantz bear zenduke joan. Dagozela larran toki gizenago areitan. Zuen aititari esango deusat.

MET.—Bai, baiña emen oituta nago-ta...

TXORG.—(Ebagiaz) Ardiak eta emakumeak zainduteko bildurrik ez dau izan bear gizona dan gizonak. Ostantzean, galduak gaituk, mutil!

MET.—Olan diño, baiña...

TXORG.—Diño, eta da. Ardiok egin beie marraka ugari. Emakumeak itza ta barriketea. Gizonak barriz, erabagia artu, eta dzart, bete-eragin, orixe bai! Beñola, nik neuk ikusia, zereko...u... guzurra esan bear dauana ba, olantxe egoten da-ta... Zereko ostatuko Patxi-k, bere andrea isiltzen ez, ta samea biurtutea erabagi eban.

MET.—Eta egin bere...

TXORG.—Egin bere... ia bai. Ostera, errukituta, emaztearen orde, oillo bateri biurto utsan samea, ta... arin asko egin be, gero!

MET.—Kontxo!...

TXORG.—Bai, gizona. Ementxe nagoan onek ikusia. Ezta olgetan ibiltekoa, gero, ostatuko Patxi!

MET.—Zera... Patxi errementaria ez da izango, ezta?

TXORG.—Ez, ori ez. Patxi errementaria, au baiño askozaz gogorragoa zan. Arek, andrak ezezik, sorgiñak eta txerrenak eurak be, aurretik erabilten ei ebazan. Jakifiñk izango dozu, bearbada, aren ipuiña.

MET.—Ezta, gero, ipuiña bakarrik izango, arranotan.

TXORG.—Bai zera! Ez, mutil. Ipuñak eztira, arraio-arraioa, asmautako kon-tuak. Ipuñak sarri askotan egiak dira. Ez al dozu ifioiz lamiñarik ikusi bazter oneitan?

MET.—Nik neuk ez.

TXORG.—Ba... nik bai, batez be, gaztea nintzanean. (Buruan atz egiñaz) A... Urte asko da ordurik ona. Aspaldion eztot bapere sumau.

MET.—Gizon elduengana edo zertuengana ez al dira lamiñak agertzen?

TXORG.—Zaarkinduengana? Zetarako? Ona ago i, mutil. Amaika bidar kan-tau izan eban kopla au, Olaiñetako Bentura zanak; arek kantau eta guk ederto dantzanezin trikitixan, artajorran baiño obeto:

«Sasoian sasokoa,
aurten aurtengoa...

Ama, nik naiago dot
ogei urtekoa;
ogei urtekoa ta
nire gustokoa...»

(Beioa Txorgori)

III

METERI.—...ta nire gustokoa!... Ai, zein dan baneki! Iturrira joan dan Katalin orrek, zerbait esango leuskit, bearbada. Neskatillai, baiña, mutilen bizkar barre-egitea atsegin izaten jake.

Batu daidazan ardi argalok, bape aldendu barik. Oifotsak barriro be?... Katalin ete da, onantz?

LAMIÑA.—(Agertuaz) Ondo aurkitua, mutil eder ori. Aldendu egin naiz, antza, bidetik. Emengo barri ba al dakizu?

MET.—(Bere kontura) Ene! Erbestekoa da, ta... polita, ganera.

LAMI.—Gorra al zara, mutil? Zetan diarduzu zuk emen sasoi onetan?

MET.—Kanpaiak entzun arte nengoan, etxeratzeko.

LAMI.—Eta, zetarako bear dituz kanpaiak, gazte? Ez al dozu igarri eguzkiaren azken-agurra, izpi makalen ostean?

MET.—Olantxe da. Baiña, ardi gosekillok asetu eziñik ditut, eta iruntzaren aro ozkirri-beraan, gustora dagozala dirudi, bedarraren ezetasun apurra gozatuaz.

LAMI.—Zelan dozu izena zuk?

MET.—Izena nik? Ene ba! Zetarako nai zenduke, ba?

LAMI.—Galduta nenbillen batean, bide zuzenera nok zertu ninduan jakiteko.

MET.—Garagarza-ko bidea nai baldin badozu, ezkerreko orreri jarraitutea besterik ez dozu.

LAMI.—Zuk emen gelditu bear al dozu, oindifño bere?

MET.—(Berekiko) Auxen da emakumearen ekiña!... Zera... ez ba; laster joango naiz. Txakurrari dei egingo deusat, illunpean lotu baiño len.

LAMI.—Buru onik eztozu, mutil, Zeure izena nai neban.

MET.—Meteri dot izena nik. Auzokoak badakie, neskatillak be.

LAMI.—Ta asarre al zara, nik galdetu deusdalako?

MET.—Ez, ori ez.

LAMI.—Ikusten?... Zera... Meteri: bazter oneitan beti ibiltzen al zara bakarti? (Mutillarengana urreratuaz) Eta, inguruko... gonadunetarik, zein dozu begikoen?

MET.—Eztakit ba; Katalin edo...

LAMI.—Katalin? Eta, nigaz ez al dozu nai ezertxu be?

MET.—Nor zarean be, eztakit eta...

LAMI.—Nik bere, ez nekian leentxuago. Baiña, mutil galanta, gizonezko gor-difña ikusi zaitut eta, zure izenik jakin ezarren, zeugaz geratu naiz berbetan. Zera... begi politak dituzu, ain zuzen.

MET.—(Ustegabe) Zuk bere bai.

LAMI.—Eta, matrailla samur beteak.

MET.—Baita zuk bere. (Lamiñeak munegiten deusa bekokian)

LAMI.—Aotxu politaren inguru, ezpan eze ta bigunak...

MET.—Zuk... (Lamiñeak, arrapaladan, mosu egiten deusa aon. Mutilla tutulutua)... bere bai.

LAMI.—Ta bularrean, ene bularragaz alkartzeko grifña-sua dozu.

(Mutillak lamiñeari eldu nai deusa gerri-gerritik. Neskeak, ostera, iges; eta esku utsik izten dau mutilla, maitemiñez)

MET.—Zatoz ona, laztana!

LAM.—Ez, gazte. (Apartetxutik) Zu be, errez berotzen zareana ikusi dot-eta. Nigaz olgau nai badozu, lenago nigaz ezkondu bear dozu.

MET.—(Ao zabalik) Ezkondu...!!!

LAMI.—Baaaaai. Zelan, ba, nai zenduke nire gorputzaz baliau, aurretiaz zintzotasun-berbea emon barik?

MET.—Ez nekian zetan niarduan. Parkatu...

LAMI.—Parkaturik zagoz. Biar etorriko naiz barriro ta...

MET.—Biar? Eta noiz? Nora? Onaaa?

LAMI.—Illuntzeko azken-kanpaiak amaituta gero. Niri, isiltasuna gustaten jat, isiltasuna... zelai, baso, iturbide ta ibai ondoetan.

MET.—Eta, zeure izena zelan dozu?

LAMI.—Biar esango deusut, zeure maite-erbea entzun ostean. Batu egizuz, batu, ardi maixkarrok.

MET.—Benetan maixkarrak!

LAMI.—Dana dala, zuk batuizuz. Gure maitetasunak sortuko dauan iruntz gozotzan gizenduko dira, gizenduko dira...

(Ariñeketan mutillaganatu, barriro laztan egin beio eta igesi joango da lamiñea. Maitagarri-saillaren ballet ariña eratu leiteke, Meteri ta lamiñea motin nagosi izanik) (Oiala beera)

Lenengo unearen amaia

B I G A R R E N U N E A

(Lenengo unearen jarrai jazoten da. Tokia, Meteri-ren etxeko suetea edo. Artzaiña etxeratu da, arrituta eta maitemiñez jota)

I

METERI.—Ama!... Niri pasau barri jatana lakorik! Neskatilla ederra bai axen! Ni, auzoko Peru-k esan eukeanez, ez naiz iñoiz be zertu baiña... Ta mosu bero-beroa ez deust egin ba, ezpanetan? Sutan al ditut ezpanok oindiño? (Ezpanai eskuekin ikutuaz) Benetan be, benetan be, gozoa da gero, neskatilla gaztearen mosua. Ta nik iñoiz... baiña, baiña... Aleginduko nintzake ni be, aurrerantzean, mosu egiten. (Norbait aurrean baileukean, aprobak egiñaz) Alegindu, onantxe; Ma!... Maaa!...

TOTA.—(Agertuaz) Umeen berbetan asi al zara orain, seme, ma ta ma esanaz?

MET.—(Izutua) Ai, ama! Ez, amatxu! Eniarduan umeen izketan. Maite-izketan, ala ta be.

TOT.—Zer diñozu, seme? Maite-izketan zu? Olakorik!...

MET.—Bai, ama. Zer barriak jazo jataz eta...

TOT.—Zer barriak, seme? Eta nun, edo zelan ba?

MET.—Barruan lotan nituan sentipenak itxartu jataz eta lotsorra izan arren... Berotasuna dot zanetan eta ezpanetan be bai.

TOT.—Berotasuna ezpanetan? Otzikararen bat izan al dozu? Kalenturaz al zagoz?

MET.—Ezin jakin ba. Ona ba, ama. Ardiak batzeko nengoala, Katalin ikusi dot, iturrirantz joiala.

TOT.—Berandu-samar ostera.

MET.—Eta neugaz berbetan lotu da. Nire ondoan egon da.

TOT.—Kataliñ-ek zuk baiño geiago daki.

MET.—Olanxe uste dot. Geroago, barriz...

TOT.—Berk baiño geiagorik ez al dozue ezer izan?

MET.—Kataliñ-ek asarre antzean...

TOT.—(Ebagiaz) Katalin zure zale dala esango neuke.

MET.—Olan dirudi, beintzat. Baiña ori ez da ezer.

TOT.—Ez al da orretan amaitu guztia?

MET.—Bai zera! Ori... asierea besterik ezta izan.

TOT.—(Arrituta) Zelan? Bear eztan zeretan jardun izan al dozue?

MET.—Orra, ba, amatxu. Katalin, esan dodan lez, asarre antzean jarri, ta joan egin da. Gerotxuago, Txorgori be ikusi dot, andik pasaten, eta aregaz be berbetan jardun dot.

TOT.—Eta zer da ba, arritzen edo zertzen zaituana?

MET.—Berealaxe, beste emakume bat agertu jat, ederra bera, ori bai! ez ezaguna, baiña polita emakumea!

TOT.—Besterik ez lakoa ez zan izango, nunbait be.

MET.—Bai, ama, bestelakoa zan, apartekoa.

TOT.—Zer eukan ba... apartekorik?

MET.—Zelan esan banekil!... Zera ba... berbeta gozoa, begi urdiñak, ule ederra ta...

TOT.—(Geroago ta arduratsuago) Eta, zer esan deutsu? Nora joian? Zer nai eban? Zelan jantzita egoan? Zer eukan eskuetan?

MET.—Zenbat galdera egiten deustazu, amatxu?

TOT.—Bearko egin, zuk ezer zertzik azaltzen ez dozu-ta!

MET.—Jantzita... beste edozein lez, nik uste. Begiak zoragarriak, gero.

TOT.—Zer emon ete deutsa andrakume arek gure mutillari, ain zerbeldurik jartzeko? Entzun, Meteri: esan egizu argi ta garbi zer jazo jatzun.

MET.—(Lilluraz) Iñoiz be eztot susmau alako gozotasunik ifungo emakumere-
rengan. Neure izena galdetu deust.

TOT.—Izena galdetu? Kontribuziño lanetan al dabil emakume zoraerazle ori?

MET.—Zora-erazle ala ez, ori eztakit nik. Baiña, Aranazko Josepa ederraren entzutea badozu,ba? Axe baizen galanta zan, benetan be.

TOT.—Jaungoikoa-k eroana emon deidala. Zetarako nai eban zure izena?

MET.—Aldenduta ebillelako, ta salbatzaillearen izena jakin nai ebalako.

TOT.—Eta, zu al zaitu salbatzaillea? Elorriok!... «Jesus, Maria ta Kontze!
Nun dago gure auntze?».

MET.—Ardi argal eta galdu-samarra ditudala be, adierazo deust.

TOT.—Orra osterakoa!... Arek esan orduko be, bagenkian guk ori, zoritxarrez! Arek berak gizenduko al ditu, arranotan?

MET.—Bai, amatxu. Ain zuzen be, orixe esan deust berba oneik esanaz: «Gure maitetasunak sortuko dauan iruntz gozotzan gizenduko dira».

TOT.—Oindifño olakorik! Ikusi ta beste barik, maitetasuna eskeintzen dabillen emakumea, zelako prenda ete da? Ez, ain zuzen be, gure jatorrikoa. Ez, penetan be, euskaldun alaba.

MET.—Berbetan polito ekian ba.

TOT.—Ain polito, seguru be, orren errez ifuzentetu zaituan ezkerero. Eztakit zer pentsau...

II

AITITA.—(Ager bedi) Gabon eta barri on! Ama-semeok jardun luzean ete diarduzuen esango neuke.

TOT.—Eta ezta bapere arritzeko. Esaiozu, Meteri, aititari, agertu nairik zabiltzan ori.

AIT.—Zeeer? Barri onak al ditugu mendi-aldean?

TOT.—Ardi azurtsuok gizenduteko modua aurkitu ei dau gure mutillak. Eta bedarrik barik, ganera, bedarrik barik.

AIT.—Eeee? Zeeeeelan?

MET.—Aitita... zera... amari esaten niarduan nik be, nai neukeala, zera, emakume artu-emona edo...

AIT.—Erromeri ostean izan oi dira, geienbat, orrelako zerak, gazteen artean.
TOT.—Naikoa erromeri izan dau orrek, mendiko bazterren batean.

(Ama alde batera joan eta bere lanean asi bedi)

AIT.—Juuuum!... Gero... ez ditugu gauza oneik txantxetan artzeko zerak.
Azaldu egidazu, burutik burura, pasau jatzuna.

MET.—Esan dodan lez, andra edo neskatilla bat agertu jat illuntzean, ederra bera!

TOT.—(Apartetik) Ekin beti, ederra gora ta ederra beera!

AIT.—Bakarrik al etorren bera?

MET.—Bakar-bakarrik.

AIT.—Eta nora joian?

MET.—Aldendurik ebillela-ta, bidea nai eban.

AIT.—Ta zuk erakutsi, jakiña.

MET.—Alan bere, ez eukan beingoan aldegitoko zerik.

AIT.—Gaztea al zan?

MET.—Gaztea, ori bai, ta...

TOT.—(Apartetik) Ederra, ganera, aitita; edeerrrra!

AIT.—Auzoan be, badituzu zuk neskatilla ederrak, orain arte tentel antzean bizi izan zarean arren.

MET.—Ni, be, galanta naizela autortu deust.

AIT.—Errekontxo! Bai, e?

MET.—Eta begi politak ditudala.

TOT.—(Apartetik) Zeure ama naizen onek langoxeak, seme. Je, jakiña!...

AIT.—Eta geiagorik, ezer?

MET.—Matralla txukunak bere bai, eta bardin aotxua be...

AIT.—Ene, ene! Nik neuk, nire denporan eztoz ainbeste pitxikeririk entzun.

MET.—Eta urrena, mun-egin deust bekokian!

AIT.—Bekokian, e?

MET.—Eta gerotxuago... zerean be bai.

TOT.—(Asalduarik eta urreratuaz) Nuun?...

MET.—Ezpanetan, ao inguruan, ementxen...

(Aitita eta Tota alkarreri begira arriturik)

III

AITITA.—Eta gero, zer gertatu da? Adierazo egizu azkar.

MET.—Nik ez dot jakin orduan zer egin eta...

AIT.—(Irriz) Ez kontixu, txorimamu orrek, zuk oindiño latifiñik eztozu ikasi-ta.

MET.—Neskatilleak iges egin nai izan dau.

AIT.—(Barreka) Ta egingo eban iges, jakiña, zu gora-beera! Ja, ja, ja!

(Mari ta Garazi ager beitez)

MET.—(Benetan) Maite nauala jakin-erazo deust, eta neugaz ezkontzeko gertu legokela.

GARAZI.—Ene ba! Gure nebeari zoratu egin ete jako?

MARI.—Amesetan al diarduzu?

MET.—Ez da amesetako gauzea, iñundik iñora be, arek niri egin deustan mosu beroa.

GARA.—A, ja, jai!... Nor, eta Meteri gurea neskatillekin mosuka!

MARI.—Ez genkian beintzat, gure mutilla mosu-tratuan ibiltzen zanik.

GARA.—Ez ete zan, Araba-tik etorren... neskaren bat?

TOT.—Isilik, guztiok, arren! Zer bat dot oraintxe buruan eta aitarien esanak izango dau indar berarizkoa. Ez ete da emakume eze ori, lamifiaren bat?

AIT.—Izan be! Baldin iñoiz urrengo ikusterik bazendu, alde onekoa ala parte txarrekoa dan itandu bearko zeuskio.

TOT.—Bai, eta batez be. orretarako ezaugarri utsezina dana, gogoratuko deutsut. Ain zuzen, aren oiñak zelakoak direan ikusiko dituzu. Sarri entzuniik dogunez, lamifiak alako mintz bat dauke, beatz guztiak alkarrengana batzen dituana. Kontuz ba, ene seme, ta erne begiok, osoro zoratu-eragin eztaizun.

METE.—Eta, oiñak orrelakoak balitu, zeeer?

TOT.—Taiu orretakoa gerta baledi, esaiozu bertatik zuk ez dozula orrelako emakumerik emaztetzat nai, danik eta ederrena izanda be.

MET.—Ta asarratu baledi?

TOT.—Asarratu dedilla. Oba dogu lenengo asarrea, betirako zoritxarra baiño.

MET.—Orduan... ezetz... esan bear deutsat?

AIT.—Berealaxe, ganera, entzun dozun lez, baldin aatearen antzeko, paiten antzeko oiñak baditu.

MET.—Bildurtu egiten naiz, bildurtu.

AIT.—Itxusiak ez dauan alde txarra ei dau andra ederrak. Zuen amama zanagaz ezkondu nintzan ni, ez ederra zalako, gero; sudurra aukeran luzetxua eukan-ta. Ederragaitik baiño ezpada, begoz lamifia guztiak gu -gandik urrun.

MET.—Bildur naiz, amatu. Bildur, aitiba.

(Baru aldean, koru batek kontau begi doiñu illunez)

Iñoiz izan da begizko;

alan galdu zan idixko.

Alde txarreko jende gaiztoak

ez dau gauz onik utziko.

Lengoan bazan idixko,
gaurkoan ete, mutiko?

Lamifia orrek ez ete deusku
gazte au mifiez josiko?

(Oiala beera)

Bigarren unearen amaia

IRUGARREN UNEA

(Lenengo uneko agertokia: mendian. Eguna amaitu urren da. Meteri eta Morroia, artzaintzan)

I

MORROIA.—Artizarrak emon deusku bere agerraldiko agurra. Azkenengo jai-egunean badakit nik, artizar ori nundik ikusi neban. Ez nengoan bakarrik. Entzuten al deustazu, Meteri?

MET.—(Berekiko) Bart arratseko andra ori, nundikoa ete dot ba? Alde don-gako izatezkeru, naiago neuke bapere agertuko ezpalitz. Eta ala ta be...

MOR.—Gure maiorazgo au, txolindurik dago, erdi. (Didar antzean) Meteri! Norbaitek emoten al deusku orrenbeste zer pentsau?

MET.—Ene! ...Bai ba. Emen atzo lez, azalduko balitzakigu...

MOR.—Datorrela gura badau. Sosegauko dogu, sosegauko, emakume bakar bat baiño ezpada. Zera! Suge-jatekoa direan garau gorri batzuk batuko ditugu, eta arek uraz nastau ezkeru, sekulako edari mingotsa egiten da. Berebiziko edaria pizti, sorgin eta ganetikoak uxatzeko. Orixe emongo deusagu edaten.

MET.—Eta... edango al dau?

MOR.—Bearko, bion artean edan eragiten baldin badeutsagu. Nik neuk naiago dot, naiago, Eskoriatza-ko Belaurraundifneko tabernan, kuartillu bete napar edan.

MET.—(Adierazoaz) Inguru onetan zan. Neska zoragarri a, parte txarrekoa izatea, bada, gero, zori okerra!

MOR.—Okerra edo ez okerra, datorrela nigana neskatala ori, eta neuk zuzenduko dot. Ez da orrenbeste buruausterik bear andra bategaitik, Meteri. Ugari ditugu neskatala panpiñak Bizkai-Gipuzkoetan, parte txarreko andra zirin bateri turrit-egin arren. Eta ganera, amaren esana, amarena da. Ezetz!

Ez dogula nai ez sorginik ez lamiñarik familian. Ezetz eta ezetz! Eta or konpon, Mari Anton!...

MET.—Errez da esatea.

MOR.—Sorgiña baldin bada, neuk oratuko deusat ule moltsotik eta ikusiko dituzu Iruñeko zezenketak baiño gauza zeragoak.

MET.—Kontuz gero, mutil. Arek berak eztau sorgin itxurarik. Sorgiñak, geienbat, itxusi, motz eta zakarrak oi dira.

MOR.—Ez uste! Gure aitari agertu jakona, gabaz, etxera joiala, ez ei zan, orraitio, bertan beera uztekoa. Aren arpegian, bape tximurrik ez; zuri-zuria, begi argia, eta bularrak, barriz, zera... euren lekuan ei eukazan.

METE.—Bartkoak bere, orrelaxen zituan.

MOR.—Bai, e? Ez dozu ba, ainbesterik kontau.

MET.—Orraitio... lotseak zertuten nau-ta.

MOR.—(Arduratuaz) Eta... esan, uleak zelakoak zituan? Laburrak ala luzeak?

MET.—Ez dakit orren barririk, illun-samar egoan-ta.

MOR.—Illun-samar, e? Aurreko zerak ikusi zeuntsazan ba!

MET.—Ikusi ez, sentidu baiño.

MOR.—A, bai, bai!! Begira ba! Zu bildur zarean ezkeru, eta mosua, diñozunez, gozoa baldin bada, eta gaur orretarako konforme ez baldin bazagoz, truk-egin daigun zoria. Neuk artuko ditut Mari-Zoro aren laztan guziak, emon ala!! Gero... neuk egingo dot bear dan jorraketea. Kontauko deusut... (Pipan erreko dau tabako orria) ...an, gure auzoan be, udako gau batean garitza aundian ezkutaurik ibilli nintzalako —ez ni bakarrik e?— neskatala baten aitak sekulako zartakadak emon arren, urrengo batean bardin ibilteko gogorik kendu jatanik ez uste izan. Ezta urrik emon be.

MET.—Isilik, zoro galant ori. Zer baiten zaratea edo sentidu dot. Aztertu daiguzan inguruok.

MOR.—Emen dot nik urret-x-makilla sendoa, eta euskaldun naizenez, eztot iforen bildurrik.

MET.—Ardiai dei egiteko sasoia be, bada-ta.

MOR.—Bertora batuko ditut.

MET.—Ez. Neuk egingo dot lan ori. Toki onek izu ta larri jarten nau; bildur bildurretan. Ikusi nai neuke bera, eta ez ikusi, naiago.

MOR.—Tira, ba. Ezer laguntasunik nai bazendu, txistu-egitea baiño ez dozu.

II

MORROIA.—Ori gure Meteri ori! Goizetik gabera, saietsa ausita lez, ez jaku geratu ba? Emakume kontuak! Ori oraintxen arte, zerean egon da... Belenen, (Begiraka) Karatxi!... Or bide-zidorrean beera datorrena, ezta lamina txarra. Ori ete zan gure mutil zaldunak ikusi ebana? A, ja, ja! (Urrengo itzok, oiuka lez esango ditu) Gure auzoko neskak bere, baditue bai!...

DOMINIKE.—(Agertuaz) Zertzuk ditue ba, gure auzoko neskak?

MOR.—Zera... nik bai jakin.

DOM.—Ta niri ez esango?

MOR.—Ez, zerbaiten truke izan ezik.

DOM.—Zer aundia al da, ala txikia?

MOR.—Orretan, bakoitzak berak dau neurria.

DOM.—Tunante-zar orrek ez dakizu gitxi.

MOR.—Esan; ni ostera, enaiz eskolan ibilli. Zuk, barriz, badakizu eleiz-liburuak irakurten.

DOM.—Mezea erazoten badakizu ba.

MOR.—Ba! Buruz ikasirik dot; gure aititari ikasia. Eta orretan sarri saiatu naiz. Meza laguntzen, niñean.

DOM.—Oitura oso ona da.

MOR.—Ezin ukatu, Baiña neska-laguntzen be, bardin saiatzen naiz, batez be, ordu onetatik gora.

DOM.—Nik ostera, ez izan zure laguntasun bearrrik.

MOR.—Orixe ez dakigu, zer nai zendukean. Ba... ez dakizu ondo, zer galtzen dozun.

DOM.—Galdu, ostera? Tira, tira! Zu baiño galantagoak ibilli dira ugari nire ondoren.

MOR.—Ni neu, ez gero. Indarrez ez nabil ni iñoren atzetik, batez be, iñor ori, neskatxa itxusi samarra izan ezkeru.

DOM.—Lotsabagea! Nor da ba, berau, basetxe bateko morroi bat besterik?

MOR.—Aupa, Mari-Bizar!! Neskatillak nik i (Atzamarrak batuta erakutsiaz) olantxerik izan oi ditut inguru, olantxerik, mordoka. Ai, ene! Arrasaten dala, Eskoriatzan dala, Aretxabaletan izan, edota Oñatin gertatu, erromeri egunetan batez be. Begien bistako gauzea da, zuk Garagarzako Salus eza-gutzen eztozuna. Or jagok ba! (Intziri antzeko zerak entzun beitez) Zer dira intziarik? Zuk egin al dozu asperenik, Dominike?

DOM.—Ez nik asperenik. Jei! Zeugaitik egingo neukezala eztozu siñistuko, arean.

MOR.—Ara. Ez naiz orain txantxetan asi.

DOM.—Zegaitik ba?

MOR.—Inguru onetan bertan, batzuetan izugarrizko zerak jazoten ei dira-ta. Oraingoan be, tira... ezta edozelakoa aurrean dodan zera.

DOM.—Nogaitik diñozu?

MOR.—Jan egingo zindukedaz... jatekoa baziña! Aaaa!

DOM.—Alde ortik, zikintxu.

MOR.—Zikintxu bai, gure txarrikume biribilla. Baiña ni neu, garbi nago. Ostantzean itandu abadeari.

DOM.—Ai, koipe, koipe! Ziri ederra sartzen deutzazu zuk Don Anakleto-ri, elizan santu-usaifak erabilliaz.

MOR.—Elizan, elizan lez; eta basoan... eta abar, eta abar, eta abar.

DOM.—Banoa neure bidean.

MOR.—Bai, zoaz. Eretia ez danean, emakume guztiak sobra dagoz nigaitik.
Guztiak lupuak jango balitu be, bardin.
DOM.—Azeriak bai maatsari beste ainbeste. Ai, artobero! (Beioa)

III

MOR.—Ezta txarra arto beroa, kaiku bete esne guri izan ezkeru. Neska buru arifa! Zer dakiala orrek, zer, Garagarza-ko Salus-ek dituan enkantuak...!
(Adi adi) Barriro be, asperenak eta intziriak sumauten ditut. Meteriiii!...
Meeeteri!... Nora arraio egin ete dau orrek?

(Unetxu oso labur batean aldegin begi. Violin baten negar-soiñua entzungarri litzake. Bercalaxe agertuko da, Meteri-ri gerritik elduta, ibiltzen lagunduaz)

MOR.—Larritu egin al zara, Meteri? Kolorga zagoz, zurbil. Goizeko eguzkiaren izpi beroak, kalte egin al deutsue gaberantz?

MET.—(Motelkiro) Aaaa!... Aaaaai!...

MOR.—Makal zagoz. Jesarri zaitetz lurrean. Ura ekarriko deutsut. Nai al dozu?

MET.—Larri nago.

MOR.—Bazakust. Ezer pasau al jatzu?

MET.—Emakume axe... ikusi dot.

MOR.—Ikusi bakarrik?

MET.—(Nagiro mintza bedi) Ikusi...eta... berbegin be bai.

MOR.—Ta, nun dago, nik arrapau daidan? Sorgin barrabana!

MET.—Ezin, ezin.

MOR.—Joan egin al da? Iges egin al deutsu?

MET.—Lenengoz, iturri-ondoan ikusi dot, urrunetik. Bere ule ederra orraztuten ziarduan. Dotorea guztiz!

MOR.—Neuk ikusi izan baneu, sikan.

MET.—Aari baten ganean egoan jesarrita.

MOR.—Ari baten ganean? Aria eten, jausi eta antxen lertuko da.

MET.—Entzun: aari zaarraren ganean.

MOR.—Kontxo! gure aari zaarrak ez ditu, ba, emakumeak bere gustoko izaten.

MET.—Ama gureak esaten dauan lez, eta aitatik bardin, oiñetara begiratu deutsat eta, zuzen, alakoxe oiñak zituan; aatearenak lakoxeak, ortozik egoan-ta; beatz guztiak mintz samurrez bata bestea alkarrengana zertuak.

MOR.—Madari madaria! Lamiña berbera da orduan!

MET.—Bai.

MOR.—Zenteilla arraioa! Zegaitik ez deustazu didar egin? Nire urretx-zarta onegaz emongo neutsazan ba, emotekoak!

MET.—Onetan, ikusi egin nau. Eta eskuetan eukan urrezko orrazi ederra kolkoan gorde, eta irribarreka urreratu jat, eta mun-egin deust bekokian.

MOR.—Barriro be? Beste modutako lamifia izan dot nik emen: Pagoeta-ko Dominike. Baiña, ez itxi arek niri ikuturik egiten be!

MET.—Eta gero... berbegin deust. Zera... atzo adierazo eustanaren barri emoteko. Badakizu ba, erantzuna.

MOR.—Zer gero? Ezkondu kontua? Orrelako zerak astiroago ta geldiroago bear ditugu. Ezkontzea... buztarria dok, mutil. Eta buztarriak obeak izan ganaduentzat, guretzat baiño. Ezeuntsan, ba, baihezkorik emongo.

MET.—Ezetz esan deutsat, estu ta larri esan be.

MOR.—Ederto. Dagoala neska zaar ori nai badau, ta nai ezpadau; oraiñarte be, zu barik konpondu izan da-ta.

MET.—Bigarrenez ta irugarrenez be, itandu deust.

MOR.—Baiña zuk, asteme zaarraren uzkerai aifia jaramon, ezta?

MET.—Arpegi polita jarri dau orduan!... Aren begirune zorrotza! Aren ezpanen tximur-aldiak! Aren agiñen karrazkada latzak!... Ene ba! Niri begiz-begi egon da luzaroen; sua eriola, nik uste. Orduan, zorabioak artu nau. Konorta noiz galduko. Biotzak eztanda egin bear!

MOR.—Lamiña madarikatua!!... Aurkitzen zaitudan tokian bertan, gerriko azurra ausiko deust. (Meteri-ri) Badakit zer dozun. Begizkoa egin deustu; begizkoa, nunbaite be. Zazpi ermitetako kanpaiak jo-erazoko ditut gau osoan. Zagoz emen! Basetxera bialduko dot lenengo topauten dodana, burdibilla, zeu eroateko. Errezau egizu bitartean; errezau Andra-Maria-ri.

(Beioa) (Oiala beera).

Irugarren unearen azkena

LAUGARREN UNEA

(Garagarza-ko elizearen alboa agiri da, ez ate nagosia. Inguru, zugatz batzuk. Urruntxuago, illerria)

I

MAIÑASI.—Mutil gizarajoak izan dauan azkena! Oraintsuen, ortxe, Garagarza-ko arte zaar ederraren azpian ikusi neban Meteri zana. Ezta gauza izan, ganera, oetik jagiteko be, lamiña donga arek begizkoa egin eutsanetik.

DOMINIKE.—Eta egun gitxiren buruan, ganera! Ez genduan errez sifistuko gure denporan orrelako zerik! Ta... noiz jakin dozu?

MAI.—Ilbarria? Nik gaur berton. Kanpaiak entzun ostean.

DOM.—Ez aldozu negarrik egin?

MAI.—Nire begiok, iturri emonkorraren antzean jardun izan dabe, eta zapiaren tximurak, malkoen bustitasunak bigundu ditu.

DOM.—Eta, Katalin-ek zer esango ete dau, ba?

MAI.—Aspalditxu, Katalin aregaz zorabiatzen asita egoala esan bear. Izan be, maitagarria zan Meteri, gazte apal, barru garbi, lotsatia eta guztizko zera.

DOM.—Ez diñozu guzurrik. Kokil samarra zala iñoiz adierazo arren, sekulako senarra izan zeitekean Meteri.

MAI.—Bai, aen etxeko morroia baiño beste era batekoa.

DOM.—Nor, Salus? Onek be, baditu gero, bere alde onak. Au ta Meteri, eguna ta gaba.

MAI.—Ori bai. Jolaserako ezta makala.

DOM.—Olan iñoan arek berak be. Neskatiñen artean pleit ikaragarria izaten dauala. Zuk be, ba al zenkian?

MAI.—Bai, bein baiño sarriago ikusi dot bazterretan... badakit nik zelán.

DOM.—Ene! Katalin berbera dator ortxe.

II

KATALIN.—(Ager bedi. Koiñere baltza buruan, luze, bizkar ta inguru. Baltzez jantzita) Neskak! Auxen da ezbearra!

DOM.—Zugaz be, gogoratu gara, Katalintxu! Beñiñola zeozertxu jakinerazo nai izan zeuntsan Meteri gizajoari, eta arek orduan biotza garbi izanik, ez zenkian geroago beste badaezpadako pizti orrek egingo eutsana.

KAT.—Bai. Zeozer nik aitatu orduko, lamiña baltz orrek ondatu deusku mutila.

MAI.—Egonarria, Katalin, etorkizunaren barri eztakigu-ta.

KAT.—Bai, laztana. Goiko Arek emongo al deuskuz beste artzain batzuk menditxu onein aldapetan.

MAI.—Ames txar baten itxurea izan dau jazoera onek. Oindiño badiraue gure mendietan eta ibaetan parte txarrekoak.

DOM.—Salus, aen etxeko morroia, erne ta gogotsu ibilli zan zazpi ermitetako kanpaiak jo-eragiten, baiña oraingoan beintzat, alper-alperrik izan da.

MAI.—Olantxe bearko zan-ta.

KAT.—Bai. (Negar antsika) Bai!... Goiazan ba, gorpulorrean lagun gakiozan.

(Maiñasi-k eta Dominike-k be, mantilla baltzak buruan jarri, ta beioaz iru neskatillak elizeak atea dauan alderantz)

III

TXORGORI.—(Ager bedi) Or doiaz auzoko ernamin txanbeliñak. Nik gaur eliizako zeretan jardun bearra dot. Lendabiziko kanpaiak jo ditut. Biur-tzerakoak jo bear ditut orain.

Baiña mutillak egin deuskun egitekoa! Il ezta egin ba, emakume lamiña orretariko batek begizkoaz zigortau dauala-ta!...

Eta gero, Don Anakleto gure abade gibel ederrak, esango deusku barriro be: «Ez daizuela, kristiñau maiteok, ez sorgiñik ez lamiñarik dagoanik sifñistu. Ez dozuez ipuin orreik barrebide ta uskeri lez baiño artu bear».

Ori esaizu ba! Ikusi doguna ikusita gero! Eta eztago norarik: ezpal bateko lamiñak ez baldin badira... beste ezpalekoak jabetzen dira gugaz. Emen daukagu ejenplu bat:

Meteri gizajoak andrekin traturik bapez edo gitxi, eta orra... lamiña ule urrezkoak galdu dau.

Eta ni, lamiña orrek ez baiña... Maripa Moxubeltzek galdu ninduan... Bera daukat etxeko nagusi. Ez ain zuzen, urrezko orrazi ta guzti, aren buruko uleak, artaburu baten bizarrak aiña be eztiralako, gaur egunean.

Kanpai jotaldia egingo dot, eta gero, elizako argiak izetuten jardungo dot.

(Berealaxe, kanpaien otsa entzun-erazo begi. Barruan, kuru batek kantauko dau:)

KORUA.—(Astiro) Dulun, dulun, dulun, dulun!

Ibarretan laifio ulun...

Dalan dalan, dalan dalan!

Lamiñeak gaiztoz illa.
(Azkar) Garagarza-ko mutilla
 Negarrez mendi eta aran.
(Astiro) Begizkoz galdu dau alan
 Lamiña zuri zirtzillak?
 Dulun! Dalan!
 Dulun! Dalan!
 Dan!

(Oiarzun luze. Isil beitez kantu ta kanpaiak. Gorpu-lorra, baiñan ikusi bage. Eszenarioan, ertz batean, elizmutilla ta abadea ikus beitez. Bizkarrez jendea ta zerraldoa agertu bage. Isillean errezauko dau. Bereala, beioaz. Orduan ager daiteke jendea, baiñan bazterrean, igaroten edo eleizan sartzten lez. Eszenario erdian ez da iñor egongo.)

Onetan, beste aldetik, gorpua azkenez ikusi nairik lez, damuz edo, ager bedi Lamiña, geldiro, isilik, burua makur samar, baltzez jantzita, ortozik. Bapatean, kanpaiak asten dira, ta oi u egiñaz, beioa igesi. Maiñasi ta Dominike ager beitez leentxuago. Eta Lamiñearen zerak ikusirik, neskatxa biak ukabillak jasoten ditue, zemaiez lez. Barriro, musika bardiñez, isilkiro ta gozo asiáz, koruak:)

KORUA.—(Astiro) Dulun, dulun, dulun, dulun!
 Gaizkiña bere ez zan urrun.
 Dalan dalan, dalan dalan!
(Azkar) Garagarza-ko mutilla
 parte txarrekoak illa.
 Lamiña arifieketan
(Astiro) Kanpaien atsekabetan
 igeska, isil isilla?
 Dulun! Dalan!
 Dulun! Dalan!
 Dan!...

(Oiarzun luzea, apala)

AMAIA